

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра права і соціальної роботи

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня _____ **«магістр»** _____
(бакалавр, магістр)
спеціальності **231 Соціальна робота** _____
(шифр і назва спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності))
освітньої програми **Соціальна робота.**
Соціальна педагогіка _____
(назва освітньої програми)

Пенової Євгенії Володимирівни
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

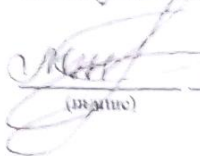
Керівник к.п.н., доцент Фурдуй С.Б.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Рецензент к.п.н. доц. Звєкова В.К.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри права і соціальної роботи.
(ЗНАКИ ІНДИКАЦІЙНОЇ КАФЕДРИ)

протокол № 5 від «14» грудня 2020 р.

Завідувач кафедри

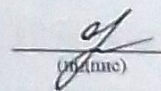

(підпис) Метіль А.С.
(прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист

на відкритому засіданні ЕК
«22» січня 2021 р.

Оцінка 97 Відмінно
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

(підпис) Золотарева О.Д.
(прізвище, ініціали)

Анотація до магістерської роботи

на тему:

«ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї»

У магістерській роботі розкрита проблема інноваційних підходів соціального захисту сучасної молоді сім'ї.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з молодими сім'ями.

Предметом дослідження є процес соціального захисту сучасної молоді сім'ї. крізь призму інновацій та інноваційних підходів.

Метою дослідження є - теоретично обґрунтувати та дослідити особливості інноваційних підходів соціального захисту сучасної молоді сім'ї.

У першому розділі дослідження розглянуті теоретичні основи соціального захисту сучасної молоді сім'ї, а саме: сучасна молода сім'я, поняття та сутність; найбільш характерні проблеми молоді сім'ї; особливості соціального захисту молоді сім'ї. З'ясовано, що найбільш характерною проблемою молоді сім'ї в Україні вважається житлова. Проблема подружніх конфліктів в молодій сім'ї стоїть особливо гостро і розглядається дослідниками окремо в контексті психології і конфліктології. Актуальною проблемою сучасної молоді сім'ї є працевлаштування молодого фахівця; молода сім'я на першому етапі свого життєвого шляху, а також при народженні дитини гостро потребує поради і практичної допомоги батьків.

У другому розділі роботи розглянуті методичні особливості технології інноваційних підходів соціального захисту, а саме: загальна характеристика понять «інновації», «інноваційні підходи»; методичні особливості використання інноваційних підходів соціального захисту; соціальний захист молоді сім'ї у сучасному вимірі інноваційних підходів.

З'ясовано, що державна політика відносно молоді сім'ї розглядається як органічна частина всієї соціальної політики, здатної позитивно змінити спосіб життя людей, їх систему цінностей і переваг.

У третьому розділі роботи проведене експериментальне дослідження впровадження інноваційних підходів у процесі захисту молоді сім'ї, а саме: дослідження основних проблем, які виникають у сучасній молоді сім'ї; впровадження заходів заснованих на інноваційних підходах, які спрямовані на захист молоді сім'ї; кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів. Надані пропозиції щодо покращення соціального захисту сучасної молоді сім'ї крізь призму інноваційних підходів.

Отже, в процесі характеристики особливостей соціального захисту молоді сім'ї, зроблено висновки, що для забезпечення комплексної соціальної підтримки молодих сімей в системі соціального захисту населення функціонує велика кількість організацій підтримки сім'ї: центри соціальної допомоги сім'ї і дітям, соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх, центри підтримки сім'ї та дитинства, відділення по роботі з сім'ями та дітьми в центрах соціального обслуговування. Розвиток мережі спеціалізованих установ – це доступність широкого спектру безкоштовних послуг соціального обслуговування, які забезпечують молодій сім'ї професійне сприяння і допомогу в різних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: молода сім'я, соціальний захист, інновації, інноваційний підхід, державна політика

Annotation to master's degree work on a theme:

**«INNOVATIVE APPROACHES OF SOCIAL DEFENCE OF MODERN
YOUNG FAMILY»**

The master's thesis reveals the problem of innovative approaches to social protection of modern young families.

The object of research is social work with young families.

The subject of the research is the process of social protection of a modern young family through the prism of innovations and innovative approaches.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and investigate the features of innovative approaches to social protection of modern young families.

The first section of the study examines the theoretical foundations of social protection of the modern young family, namely: the modern young family, the concept and essence; the most typical problems of a young family; features of social protection of a young family. It was found that the most typical problem of a young family in Ukraine is housing. The problem of marital conflicts in a young family is particularly acute and is considered by researchers separately in the context of psychology and conflict studies. The current problem of the modern young family is the employment of a young specialist; a young family in the first stage of its life, as well as at the birth of a child is in dire need of advice and practical help from parents.

The second section of the work considers the methodological features of the technology of innovative approaches to social protection, namely: general characteristics of the concepts of «innovation», «innovative approaches»; methodological features of using innovative approaches to social protection; social protection of young families in the modern dimension of innovative approaches. It was found that the state policy towards the young family is considered as an organic part of the whole social policy, which can positively change the way of life of people, their system of values and preferences.

The third section of the work conducted an experimental study of the introduction of innovative approaches in the process of protecting the young family, namely: a study of the main problems that arise in the modern young family; implementation of measures based on innovative approaches aimed at protecting the young family; quantitative and qualitative analysis of the effectiveness of implemented measures. Suggestions for improving the social protection of modern young families through the prism of innovative approaches.

Consequently, in the process of characterizing the features of social protection of young families, it was concluded that to provide comprehensive social support for young families in the social protection system operates a large number of family support organizations: social assistance centers for families and children, social rehabilitation centers for minors, family and childhood support centers, departments for work with families and children in social service centers. The development of a network of specialized institutions is the availability of a wide range of free social services that provide young families with professional assistance and assistance in various life situations.

Key words: young family, social protection, innovations, innovative approach, state policy

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї	9
1.1. Сучасна молода сім'я, поняття та сутність.....	9
1.2. Найбільш характерні проблеми молоді сім'ї.....	17
1.3. Особливості соціального захисту молоді сім'ї.....	23
Висновки до I розділу.....	32
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	34
2.1. Загальна характеристика понять «інновації», «інноваційні підходи».....	34
2.2. Методичні особливості використання інноваційних підходів соціального захисту.....	47
2.3. Соціальний захист молоді сім'ї у сучасному вимірі інноваційних підходів.....	54
Висновки до II розділу.....	60
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У ПРОЦЕСІ ЗАХИСТУ МОЛОДОЇ СІМ'Ї	62
3.1. Дослідження основних проблем, які виникають у сучасній молоді сім'ї.....	62
3.2. Впровадження заходів заснованих на інноваційних підходах, які спрямовані на захист молоді сім'ї.....	66
3.3. Кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів. Пропозиції щодо покращення соціального захисту сучасної молоді сім'ї крізь призму інноваційних підходів.....	71
Висновки до III розділу.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	83
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. В даний час зросла кількість сімей, соціальне функціонування яких з суб'єктивних чи об'єктивних причин порушено або утруднене, а існування всієї сімейної структури знаходиться під загрозою. Це сім'ї соціального ризику, які потребують особливої соціальної допомоги, великої уваги держави, педагогів, оскільки вони не в змозі самотійно впоратися з проблемами. Одним з головних генераторів роботи з проблемами сім'ї можуть і повинні стати соціальні інновації, націлені на гармонійний, збалансований розвиток сім'ї і суспільства. Проблеми технологізації соціального простору в даний час стають все більш актуальними. Існує дві форми інноваційних технологій. До першої форми відносяться різні програми і документи. Другою формою є соціальні процеси, які розвиваються у взаємозв'язку з даними програмами.

Соціальний захист розглядається як: «свідомо керована і регульована система практичних заходів, які створюють умови для успішної соціалізації людей на основі дотримання їх прав і гарантій в суспільстві. Зсув відповідальності по роботі з сім'єю на рівень регіонів сприяв інтенсивній розробці регіонального законодавства. Створення системи захисту прав молодих сімей – один із пріоритетних напрямків регіональної соціальної політики» (Жижко та Чеганова ред., 2005, с.22).

Сучасна молода сім'я не має того рівня стабільності і благополуччя, який необхідний для її оптимальної життєдіяльності та реалізації в повній мірі покладених на неї функцій. Доказом цього є: високий відсоток розлучень, малодітність, подружнє невірність, насильство. За даними статистичної служби, з січня по липень 2019 року в Україні було створено 623,3 тисяч нових сімей і зафіксовано 376,5 тисячі розлучень. При цьому число молодих пар, що розлучаються досить велике, близько 70% розлучень припадає на молоді сім'ї (Охлопкова, 2012).

Серед вчених і дослідників зростання розлучень відзначається як одна зі складних психологічних і соціальних проблем, що призводить до порушення процесів відтворення населення, виховання підростаючих поколінь, формування деструктивних типів поведінки, невротизації дітей та інших членів сім'ї. З цілої низки причин молода сім'я здатна визначати шляхи розвитку та існування самого інституту сім'ї. У той же час, вона містить в собі кризовий потенціал, пов'язаний з незначним досвідом молодят в організації сімейного життя, в зв'язку з чим молода сім'я більш, ніж інші її типи, потребує підтримки з боку держави і суспільства для запобігання негативних явищ і зміцнення основ її життєдіяльності. В даний час необхідно на різних рівнях влади забезпечувати подолання несприятливих тенденцій в динаміці розвитку молодшої сім'ї і стабілізувати всі її життєво важливі підвалини.

В даний час на державному рівні приділяється особливе значення зміцненню та розвитку інституту молодшої сім'ї. Існує ряд нормативних документів і державних програм, особливу увагу в яких приділено питанням становлення, зміцнення і розвитку благополучної молодшої сім'ї, поліпшення якості її життя, забезпечення умов для виконання молодшою сім'єю соціальних функцій, стимулювання народжуваності дітей. До них відносяться: Концепція державної політики стосовно молодшої сім'ї, Стратегія державної молодіжної політики. Концепція є орієнтиром для органів державної влади, а також для органів місцевого самоврядування при вирішенні питань, що стосуються соціальної підтримки молодшої сім'ї. Під благополучною молодшою сім'єю в концепції розуміється сім'я, яка здійснює свою життєдіяльність в зареєстрованому шлюбі, орієнтована на дітей, має їх в кількості, яка забезпечує розширене відтворення населення, займається їх вихованням і розвитком, проявляє соціальну активність і реалізує своє існування в рамках моральних норм і цінностей культури держави. Крім того, модель успішної молодшої сім'ї включає в себе повноту сім'ї, тобто вона

повинна складатися з подружньої пари (батьків) і дітей, мати економічну забезпеченість.

Розгляд проблем молоді сім'ї в контексті ідеї «суспільства ризику» визначається тим, що, згідно з більшістю концепцій, суспільство ризику, виникає на основі деградиціоналізації, тобто руйнації традиційних форм соціального порядку, трансформації соціальної структури, ролі і значення соціальних класів, ціннісно нормативної системи і системи соціального захисту. Внаслідок такої трансформації в житті індивідів та груп виникають невизначеність, непередбачуваність і незахищеність.

Для розуміння кризових явищ в молодих сім'ях, важливо враховувати, що «суспільство ризику» визначається як специфічний спосіб організації соціальних зв'язків в сучасному світі, взаємодія і відносини людей в умовах перехідного стану, коли відтворення життєвих цінностей набуває не соціальний, а випадковий характер, витісняючи виробництвом самого ризику. Соціальна робота з молодію сім'єю (психолого-педагогічна, медична допомога, правове виховання) розглянута як аспект «управління ризиком» (Жуков, 2009, с.11).

При цьому, управління ризиком стане можливим за умови переходу суспільств до вищої стадії розвитку – рефлексуючої сучасності (*reflexive modernity*). Вона полягає в умінні соціальних суб'єктів усвідомлювати і підтримувати постійне теоретичне розуміння підстав своєї діяльності, визначати заходи безпеки і оцінювати перспективи індивідуального і колективного впливу на ризик.

Серед науковців, які займалися дослідженням проблем сучасної молоді сім'ї та її соціальної підтримки та соціального супроводу можна відзначити таких, як-от: Н. Басов (2014), С. Бойко (2011), В. Жуков (2009), Ц. Короленко (2011), Г. Кристал (2004), Ф. Мустафаєва (2009), Я. Охлопкова (2012), Л. Шнейдер (2000), тощо.

Незважаючи на те, що існує певна кількість досліджень присвячених вивченню використання методів соціального захисту молодих сімей, нами не було знайдено комплексного аналізу використання інноваційних підходів у процесі соціального захисту молоді сім'ї. Саме це й зумовило вибір напрямку дослідження та робить обрану нами тему «*Інноваційні підходи соціального захисту сучасної молоді сім'ї*» актуальною.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з молодими сім'ями.

Предмет дослідження: процес соціального захисту сучасної молоді сім'ї. крізь призму інновацій та інноваційних підходів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити особливості інноваційних підходів соціального захисту сучасної молоді сім'ї.

Відповідно до мети були визначені наступні завдання дослідження:

- 1) охарактеризувати сучасну молоду сім'ю, поняття та сутність;
- 2) привести характерні проблеми молоді сім'ї;
- 3) описати особливості соціального захисту молоді сім'ї;
- 4) привести загальну характеристику понять «інновації», «інноваційні підходи»;
- 5) виділити методичні особливості використання інноваційних підходів соціального захисту;
- 6) розглянути соціальний захист молоді сім'ї у сучасному вимірі інноваційних підходів;
- 7) провести дослідження основних проблем, які виникають у сучасній молоді сім'ї;
- 8) впровадити заходи, що засновані на інноваційних підходах, які спрямовані на захист молоді сім'ї;
- 9) провести кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів, та запропонувати пропозиції щодо покращення соціального захисту сучасної молоді сім'ї крізь призму інноваційних підходів.

Гіпотеза дослідження полягає у твердженні: соціальний захист сучасної молодшої сім'ї матиме успіх та буде ефективним за умови впровадження заходів заснованих на інноваційних підходах.

При виконанні роботи використовувалися наступні *методи дослідження*:

– теоретичні методи – аналіз соціологічних, психологічних і педагогічних досліджень, аналіз документів, аналіз соціально-педагогічного досвіду, синтез і узагальнення отриманих даних при теоретичному аналізі;

– емпіричні методи – анкетування, спостереження, бесіда, організація соціально-педагогічної діяльності.

Методологічною основою дослідження є концептуальні положення педагогіки, соціології, соціальної роботи про особливості соціальної діяльності з метою впровадження інноваційних підходів у процесі соціального захисту молодшої сім'ї.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає у розширенні наукових уявлень про засоби реалізації інноваційних підходів соціального захисту сучасної молодшої сім'ї.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Матеріали, які представлені в роботі, можуть бути використані студентами, викладачами, соціальними працівниками, тощо.

Джерельна база дослідження складається з наукових публікацій, матеріалів преси, статистичних збірників, досвіду вчених, Internet ресурсів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідницької роботи відображено у наукових статтях та у доповідях на конференціях, з них опубліковані статті:

- Пєнова, Є. 2020. Основи соціального захисту сучасної молодшої сім'ї. Традиції та інновації в сучасній педагогічній діяльності: європейський вимір. *Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 94 с. С. 72-75.

- Пенова, Є. 2020. Деякі аспекти соціального захисту сучасної молоді сім'ї в Україні. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*: Зб. наук. праць. Переяслав. Вип. 58. 558 с. С.212-214.

База дослідження. У дослідженні взяли участь молоді сім'ї, які проживають в місті Ізмаїл. Вибірка респондентів випадкова (47 сімей). Діагностика проходила на базі Комунальної установи «Ізмаїльський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)».

Структура роботи. Магістерська робота включає вступ, три розділи та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел. Основний текст роботи вміщений на 89 сторінках. Робота містить 7 рисунків, 1 таблицю.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

1.1. Сучасна молода сім'я, поняття та сутність

У будь-якому суспільстві сім'я як унікальний історичний феномен має подвійний характер. З одного боку – це соціальний інститут, з іншого – мала група, що має свої закономірності функціонування і розвитку. З інститутом сім'ї тісно пов'язаний інститут шлюбу. Згідно з визначенням, виробленому експертами Організації об'єднаних націй (ООН), «сім'я – це група, що складається з двох або більшої кількості осіб, які ведуть спільне господарство з метою забезпечення продовольством або іншими предметами першої необхідності і певним чином зв'язаних кровною спорідненістю, усиновленням дітей або шлюбними узами (включаючи цивільні шлюби)» (Козлов ред., 2004, с.173).

26 червня 2014 року Радою ООН з прав людини (РПЛ ООН) була прийнята просімейна резолюція під назвою «Захист сім'ї» («Protection of the Family»), в якій сім'я представляється як «природний і головний осередок суспільства, що має право на захист з боку суспільства і держави, природне середовище для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей» (Белобородов, 2020).

Генезис поняття «молода сім'я» в Україні має не дуже тривалу історію. Існують різні підходи до визначення поняття молодої сім'ї. Так, В. Сисенко (2003, с.16) вважає за можливе виділення чотирьох основних стадій сімейного життя, серед яких він називає «зовсім молоді» сім'ї – до 4 років і молоді сім'ї – 5-9 років.

В. Целуйко (2006, с.86) вказує, що «молодою сім'єю називають подружню пару з дітьми або без них при тривалості сімейного життя до п'яти років і віці подружжя не старші 30 років». Деякі дослідники вважають

першим періодом розвитку шлюбу перші рік – два подружнього життя (Акюлов. 2019). До молодій сім'ї слід відносити «сім'ї зі стажем спільного життя до 3 років, де обоє перебувають у першому шлюбі, за умови, що подружжя не досягли 30-річного віку» (Павленок та Руднева, 2010, с.97).

Традиційно, в соціологічних дослідженнях, поняття «молода сім'я» трактувалося як одна зі стадій життєвого циклу сім'ї (Антонов та Медков, 2005). Для дослідників було важливо виділити цю «структурну одиницю» в зв'язку з тим, що будь-яка (в певному сенсі, «класична») сім'я має життєвий цикл: одруження; народження першої дитини; закінчення дітонародження (остання дитина).

Вперше поняття «молода сім'я» законодавчо було закріплено тільки в кінці двадцятого століття. В «Загальних положеннях» Постанови Верховної Ради від 03 червня 1993 р, «Основні напрямки державної молодіжної політики». У Концепції державної політики стосовно молоді сім'ї від 31 грудня 2018 р «молода сім'я» це – сім'я, вік кожного з подружжя в якій не перевищує 30 років (Постанова Кабінету міністрів України, 2018).

Розвиток молоді сім'ї визначається важливим процесом становлення суб'єктно-об'єктних стосунків молоді сім'ї в державі і суспільстві, в результаті якого вона отримує необхідні умови і виконує соціальні функції і репродуктивні установки. Особлива увага в Концепції державної політики стосовно молоді сім'ї приділяється концептуальній моделі політики стосовно молоді сім'ї, що дозволить формувати ідеальний образ молоді сім'ї, оцінювати ефективність заходів політики щодо сім'ї як на рівні держави, так і окремих суб'єктів України.

Виділення молоді сім'ї в якості окремої групи серед інших типів сімейних союзів обумовлено, безліччю проблем психологічного і побутового характеру, що виникають у молодого подружжя на першому етапі функціонування сім'ї. Саме тут закладається основа майбутнього щасливого і успішної подружнього життя. Як і будь-яка соціальна група, сім'я

підпорядковується основним законам групової динаміки (Леонт'єва та Патяєва ред., 2001). У зв'язку з цим можна виділити наступні етапи в розвитку молодого сім'ї:

– Молодята (стадія орієнтації) – це сім'я в «медовий місяць», коли відбувається її зародження, становлення. (У представників різних культур дійсно, прийнято в цей період вживати у великій кількості безалкогольні медові напої – для оздоровлення та якнайшвидшого зачаття дітей). Дослідники сходяться на думці, що типовим для цього періоду є стан ейфорії. Мрії, надії, плани на майбутнє – ось основні змістовні складові початку спільного життя.

Власне молода сім'я (стадія влади) – це час, коли подружжя визначаються з виконанням сімейних функцій, усвідомлюють для себе, що «ідеальних людей не буває», що у «другої половини» є недоліки, які раніше не були помічені, що кожному з подружжя необхідно приділяти певну увагу родичам, які відразу стали для них «близькими». Як правило, виникають перші сварки, з'являється прагнення «переробити» іншого.

Сім'я, що чекає дитину (стадія прийняття відповідальності і укладання домовленості). У цей період з молодими людьми відбуваються істотні зміни. Сім'я або розпадається (якщо один з подружжя не готовий до батьківства), або вагітність стає фактором «згуртування»: задовольняється (потенційно) базова потреба в продовженні роду, створюються комфортні умови (для майбутньої мами); підвищується соціальний престиж сім'ї (родичі, як правило, з хвилюванням очікують звістки про поповнення).

Сім'я з дитиною раннього / дошкільного віку (стадія досягнення, звершення). Ця стадія часто є початком багатьох інших досягнень сім'ї (освіта, кар'єра в сім'ї ставиться за мету для забезпечення свого продовження). Завершується цикл «молода сім'я» з переходом в старшу вікову групу – «за 30» (як правило, цей процес збігається за часом з переходом дітей у школу).

Психолог В. Торохтій виділив наступні типи власне молоді сім'ї (2000, с.24).

Перший тип – традиційний. Сім'ї такого типу характеризуються орієнтацією подружжя виключно на сімейні цінності, на двоєдитинну сім'ю. Формально «головним» в сім'ї є чоловік. Однак лідерство в сім'ї значною мірою визначається поведінкою в господарсько-побутовій сфері (фінанси, пристрій життя). Дозвілля найчастіше спільне, закрите.

Другий тип – чоловік і дружина орієнтовані переважно на розвиток особистості. Тип лідерства визначається за сферами життєдіяльності сім'ї, стиль взаємин – демократичний.

Третій тип – молоде подружжя орієнтоване переважно на розваги.

Спектр видів, форм, категорій і типів сучасної сім'ї досить різноманітний. Можна виділити наступні системоутворюючі ознаки в класифікації молодих сімей: приналежність, кількість поколінь, ступінь спорідненості, кількість батьків, кількість дітей, сімейний стаж, влада, характер розподілу сімейних обов'язків, лідерство (домінування), соціально-рольові характеристики (тип міжособистісних відносин), соціальний статус, географічна ознака (тип поселення), ступінь кооперації спільних дій, характер проведення дозвілля, рівень соціально-психологічного здоров'я, рівень соціальної адаптації і, ступінь виховного впливу, матеріальна забезпеченість, особливі умови сімейного життя.

За типом приналежності розрізняють сім'ю походження або батьківську сім'ю (родину народження) і прокреаційну сім'ю – новостворену дорослими дітьми (Реут, 2007). За кількістю поколінь, які проживають в сім'ї, виділяють нуклеарну сім'ю, що складається з батьків і дітей; і розширену, що об'єднує дві і більше нуклеарні сім'ї із загальним домогосподарством.

У нуклеарних сім'ях акцент робиться на шлюбні відносини, на шлюб. В розширених – на кровну спорідненість батьків і дітей. У зв'язку з цим

нуклеарні (подружні) сім'ї називають кон'югальні, тобто що складаються з подружжя неродичів і їхніх дітей. А розширені – консангвінальні, тобто що складаються з кровних родичів з різних поколінь. Критерієм даної типології сімей є ступінь споріднення.

За шлюбним станом в поєднанні з кількістю батьків в сім'ї розрізняють повні і неповні сім'ї. Повна сім'я має у своєму складі хоча б одну подружню пару, відповідно неповна в своєму складі не має подружньої пари (мати або батько з дітьми; сім'ї, що складаються з дітей і прабатьків; сім'ї, що складаються з братів і сестер, інших родичів).

За кількістю дітей в сім'ї, а також з точки зору ролі в відтворенні населення розрізняють: бездітні, або інфертильні, сім'ї, малодітні сім'ї (1-2 дитини) і багатодітні сім'ї (3 і більше дітей).

За сімейним стажем, тобто за кількістю років прожитих разом у шлюбі виділяють: сім'ю молодят, молоду сім'ю, родину середнього і старшого подружнього віку, літні подружні пари.

За критерієм влади розрізняють патріархальні і матріархальні сім'ї, де головою сім'ї відповідно є батько або мати. За характером розподілу сімейних обов'язків виділяють патріархальну родину, яка характеризується традиційним розподілом сімейних обов'язків на чоловічі і жіночі, економічною залежністю жінки від чоловіка, визнанням безумовного авторитету чоловіка в вирішенні сімейних питань; неотрадиційну (або експлуататорську) сім'ю, в якій зберігаються традиційні установки на чоловіче лідерство і розмежування чоловічих і жіночих сімейних обов'язків, але без достатніх і об'єктивних економічних підстав. Жінка в такій сім'ї отримує «виняткове право» на домашню працю.

Також виділяють егалітарні сім'ї (сім'ї рівних), в яких відсутнє чітко виражене верховенство, а сімейні обов'язки розподіляються більш-менш рівномірно («рольова симетрія») (Бонкало, 2011).

За лідерством (домінуванням) виділяють патернальну сім'ю, яку характеризує соціально-рольове домінування в родині чоловіка; матернальну сім'ю, яку відповідно характеризує соціально-рольове домінування в родині жінки; і еквілітарну, яка характеризується рівновагою соціальних ролей подружжя. (Причому, варіації таких сімей можуть мати національну природу).

За соціально-рольовими характеристиками міжособистісних стосунків у сім'ї виділяють: традиційну, дитино-центристську і подружню сім'ю. Для дитино-центристської сім'ї міжособистісні відносини батьків з дитиною, прагнення до формування близьких і емоційно насичених контактів є визначальними.

Подружня родина «надає унікальні можливості для відходу від залежних відносин та розкриття широкої діяльної палітри по всім структурним складовим: чоловік-дружина, батьки-діти, подружжя-родичі, діти-прабатьки. За соціальним статусом розрізняють сім'ї гомогенні, в яких подружжя має однакове або близьке соціальне становище, і гетерогенні, де подружжя складається з різних соціальних груп. У більш загальному сенсі говорять також про гомогамні і гетерогамні сім'ї, де є відповідно схожість або відмінність які охоплюють ширший діапазон соціально-демографічних характеристик (вік, національність, освіта, професія).

За географічною ознакою (типом поселення) виділяють: міську сім'ю, сільську родину, віддалену сім'ю. За ступенем кооперації спільних дій дослідники виділяють традиційні сім'ї, колективістські сім'ї та індивідуалістичні сім'ї. За характером проведення дозвілля розрізняють відкриті сім'ї, для яких характерні активні форми сімейного дозвілля, в поєднанні з залученням інших сімей / друзів сім'ї і закриті сім'ї, для яких характерні малоактивні форми дозвілля, а саме дозвілля замикається тільки на користь сім'ї. З практичної точки зору, беручи до уваги цілі і завдання сімейної політики, соціальної роботи з сім'єю, величезне значення мають

типології сімей груп ризику, типології сімей з точки зору рівня соціально-психологічного здоров'я сім'ї, рівня сімейного доходу, рівня соціальної адаптації, особливих умов сімейного життя. За рівнем соціально-психологічного здоров'я виділяють благополучні, проблемні, конфліктні, кризові сім'ї (Голод, 2008).

На соціально-психологічне здоров'я сім'ї впливають безліч факторів: структурно-функціональний (склад сім'ї, стиль сімейного виховання), соціально-психологічний (психологічний клімат сім'ї і стиль сімейної взаємодії) і індивідуально-психологічний (психологічні особливості батьків і дітей, сімейні цінності). Норма в здоров'ї членів сім'ї або відхилення від норми адекватно відображаються на психічному здоров'ї не тільки окремої особистості, а в підсумку на соціально-психологічному здоров'ї сім'ї в цілому (Меркульєва, 2020).

У порівневій оцінці соціально-психологічного здоров'я сім'ї виділяють три позиції:

– під нормою психологічного здоров'я сім'ї умовно мається на увазі розвиток індивідуальних психологічних явищ і їх узгодженість з потребами інших членів сім'ї та наявність соціальної (внутрішньосімейної) активності;

– відхилення від норми в психологічному здоров'ї сім'ї характеризується неузгодженістю в задоволенні потреб кожного члена сім'ї, а також частковою відсутністю соціальної (внутрішньосімейної) активності. Це характерно для сімей, які потребують психологічного консультування;

– відсутність психологічного здоров'я сім'ї проявляється у внутрішньосімейному дискомфорті і частковій автономності дій її членів щодо задоволення суто індивідуальних потреб. За рівнем соціальної адаптації до умов, що змінюються виділяють: благополучні, сім'ї груп соціального ризику, неблагополучні, асоціальні.

У разі виникнення проблем даними сім'ям достатньо разової допомоги в рамках короткострокових моделей роботи. Сім'ї груп соціального ризику характеризуються наявністю деякого відхилення від норм.

Асоціальні сім'ї – це сім'ї, де батьки ведуть аморальний, протиправний спосіб життя, житлово-побутові умови проживання сім'ї не відповідають елементарним санітарно-гігієнічним вимогам, а вихованням дітей, як правило, ніхто не займається. Робота фахівця з соціальної роботи з даною категорією сімей повинна вестися в тісному контакті з правоохоронними органами та органами опіки і піклування. За ступенем виховного впливу розрізняють: сприятливі, сприятливо-нестійкі, нейтральні, несприятливі, десоціалізовані, криміногенні. Сприятливими для формування особистості є сім'ї, де є батько й мати, у сімейних відносинах повне взаєморозуміння, демократичний стиль спілкування.

Для нейтрального типу сім'ї, характерно «відносно вільне виховання дітей». У батьків, як правило, невисокий рівень загальної культури, недостатній рівень освіти і педагогічний потенціал.

Для десоціалізованих сімей характерна наявність десоціалізуючих факторів розвитку особистості. Матеріальне становище важке. Існують прямі і непрямі впливи. Перші надають сім'ї, які відкрито демонструють асоціальну поведінку і антигромадські орієнтації, виступаючи, таким чином, інститутом десоціалізації. Непрямий десоціалізуючий вплив на особистість полягає у відсутності необхідних умов життя сім'ї, неорганізованого належним чином виховного середовища. Негативний вплив порушення подружніх відносин на особистість дитини проявляється внаслідок того, що дитина може стати свідком постійних сварок і скандалів, об'єктом емоційної розрядки конфліктуючих батьків, знаряддям розв'язання конфліктів.

Також виділяють криміногенний тип сім'ї. Сімейні стосунки в даній сім'ї будуються таким чином, що вони приносять значної шкоди духовному і фізичному розвитку дитини. У родині систематичне пияцтво, сімейне

насильство, жорстоке поводження з дітьми. Умови для виховання дітей у таких сім'ях повністю відсутні. За матеріальною забезпеченістю розрізняють: сім'ї з високим матеріальним достатком, із середнім матеріальним достатком, з низьким матеріальним достатком (малозабезпечені), сім'ї, які перебувають за межею бідності.

Малозабезпечені сім'ї науковці поділяють на «нових бідних» – це сім'ї, які збідніли в результаті економічних реформ, але які зберегли внутрішні соціальні ресурси і «традиційно бідні» – спочатку депривовані, з вкрай невеликим запасом соціальних ресурсів (Осипова, 2015).

За особливими умовами сімейного життя виділяють сім'ї, де один або обоє є неповнолітніми, студентські, дистантні і позашлюбні сім'ї. За здатністю сім'ї вирішувати виникаючі перед нею проблеми характеризують нормативні сім'ї (типи структурних змін в ході життєвого циклу сім'ї: утворення шлюбної пари, народження першої дитини, надходження дітей в школу, поява в родині нерідних дітей та ін.) (Меркульєва, 2015).

Отже, молодою сім'єю називають подружню пару з дітьми або без них при тривалості сімейного життя до п'яти років і віці подружжя не старше 30 років, при цьому, на соціально-психологічне здоров'я сім'ї впливають безліч факторів: структурно-функціональний (склад сім'ї, стиль сімейного виховання), соціально-психологічний (психологічний клімат сім'ї і стиль сімейної взаємодії) і індивідуально-психологічний (психологічні особливості батьків і дітей, сімейні цінності)

1.2. Найбільш характерні проблеми молодої сім'ї

Однією з домінантних для молодої сім'ї в Україні вважається *житлова проблема*. З даної проблематики написана багата кількість робіт і написано багато наукових статей, однак вирішення проблеми вимагає серйозних капіталовкладень і системної участі держави, суспільства, соціально-

відповідального бізнесу. Демографічні проблеми сім'ї позначені в роботах вітчизняних дослідників (А. Гриненко (1997), О. Іванова (2003)). Були виявлені яскраво виражені закономірності скорочення народжуваності і відсутність виразних перспектив і механізмів її підвищення в розвинених країнах і Україні в зв'язку із загальною кризою сучасної сім'ї. Питання ставлення молоді до шлюбу, молода сім'я, особливості та специфічні проблеми перших років подружнього життя досліджені ретельно.

Були виявлені «несерйозне ставлення» і слабка підготовленість молоді до шлюбу, що призводять до його розірвання після перших років спільного життя з різних причин. Залежність різних аспектів сімейного благополуччя молодої сім'ї від рівня життя також обговорювалася в науковій літературі (Н. Зверева (2007), І. Богданова (2008), Г. Лопушняк (2011), У. Садова (2005)). У працях дослідників цього напрямку відзначена, з одного боку, серйозна залежність рівня міжподружніх відносин від рівня життя сім'ї; з іншого боку – обмеженість цієї залежності, зростання ролі соціальних і емоційних чинників у міру зростання рівня життя. Дослідники приділяють серйозну увагу проблемам адаптації подружжя, оскільки цей процес має унікальну специфіку і знання його закономірностей може істотно полегшити життя молодят (Осипова, 2019).

Подружні конфлікти. Проблема подружніх конфліктів в молодій сім'ї стоїть особливо гостро і розглядається дослідниками окремо в контексті психології і конфліктології. Згідно з деякими даними, для етапу молодої сім'ї після народження дитини властиво поділ ролей, пов'язаних з батьківством і материнством, та їх узгодження між подружжям; матеріальне забезпечення нових умов життя сім'ї, пристосування до великих фізичних і психологічних навантажень, до обмеження загальної активності подружжя за межами сім'ї (Шнейдер, 2000). Як одну з найбільш складних проблем, що відносяться до проблем молодої сім'ї, пов'язують з категорією «Не повнолітні молоді мами», які, повністю знаходяться на утриманні своїх батьків. За деякими

даними, кожен 10-й новонароджений народжується у матері, вік якого менше 20 років. У юних матерів частіше розвиваються анемія, токсикоз, передчасні пологи. У структурі захворюваності переважають захворювання органів дихання, системи кровообігу, органів травлення. Юні матері недостатньо фізіологічно підготовлені, і у них в два рази частіше спостерігаються передчасні пологи, мертвонародженні немовлята.

Проблеми працевлаштування. Ще одна група проблем – проблеми працевлаштування молодого фахівця. Робота, пов'язана з тривалою відсутністю вдома, що не сприяє зміцненню сім'ї, створенню атмосфери любові, взаєморозуміння.

Проблеми моральності і духовності. Увага дослідників сьогодні прикута й до проблем духовно-моральних відносин в молодіжному середовищі. Зрозуміло, що характер цих відносин нерозривно пов'язаний з рівнем суспільного розвитку. Сучасна молода сім'я, згідно цієї закономірності, повинна була б будувати свої відносини на основі «прав і свобод людини», які проголошені міжнародним співтовариством. Суть концепції прав і свобод людини, розглянутої в якості особливої етико-нормативної програми, полягає в тому, що кожна людина має право прагнути до щастя на тому шляху, який представляється йому найкращим, якщо він цим самим не завдає шкоди свободі інших прагнути до подібної ж мети. Проблема тільки в тому, що соціальна практика показує, що Концепції та Конвенції не завжди втілюються в реальному житті. І сучасне світове співтовариство, розвиваючись на новому етапі нерівномірно, усіма своїми «стрибками і кульбітами», як в дзеркалі, відбивається в сімейних відносинах. Динамічно змінюються соціальні процеси, які «вихором ворожим» проносяться над людиною, не дозволяють традиційно сімейним механізмам функціонувати в звичному режимі.

Проблема міжпоколінних відносин. Благополучні сімейні відносини створюють позитивний фон, який представляє необхідну умову успішного

виконання рекреативної функціональної сім'ї. Для літніх людей спілкування в родині виконує особливу компенсаторну функцію в період виходу на пенсію. На різних етапах відносини між спорідненими поколіннями змінюються.

Молода сім'я на першому етапі свого життєвого шляху, а також при народженні дитини гостро потребує поради і практичної допомоги батьків. І, як правило, цю допомогу вона отримує. У наступні роки, коли батьки стають старше, а діти дорослішими і самостійніше, вже старше покоління потребує допомоги дітей і онуків, як моральної, так і матеріальної. Однак на цій стадії діти і онуки не завжди проявляють належну увагу до старших, недостатньо надають їм допомогу (Янг, 2008). Подорослішав діти йдуть із сім'ї, стають незалежними від батьків, утворюють свої сім'ї. У літніх батьків нерідко зникає почуття головних в сім'ї, значно знижується самооцінка.

Виділяють чотири типи взаємодії літніх батьків і їх дорослих дітей:

- а) рівність статусу – взаємодія як двох дружніх дорослих;
- б) статус-кво – дитина підконтрольна батькам;
- в) конфлікт статусу – боротьба за права і владу;
- г) обмін статусом (переворот ролей) – батько залежить від дорослої дитини.

Толерантність. Останнім часом спостерігається активізація уваги дослідників до проблеми толерантності в молодих сім'ях. Це обумовлено факторами, що характеризують ситуацію в світі і нашому суспільстві: соціальні та міжетнічні конфлікти, зростання насильства і тероризму, напружене соціальне, економічне, ідеологічне середовище. У буквальному перекладі толерантність (лат. *Tolerantia* – терпіння) означає терпимість до інших думок, поглядів, переконань, до вчинків людей, з якими людина в чомусь розходиться, не погоджується. Толерантність – повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження і прояву людської індивідуальності. Толерантність –

терпіння, терпимість, розуміння, здатність проникати і розуміти відчуття інших людей; це дружелюбність, адекватне сприйняття, мирна налаштованість; антипод агресивності і дратівливості.

Комунікативна толерантність – це характеристика відносин особистості до людей. Вона є збиральною, оскільки в ній відображаються фактори виховання, досвід спілкування особистості і різні її прояви – культура, цінності, потреби, інтереси, установки, характер, темперамент, звички, особливості мислення. Егоцентризм в молодих сім'ях. Егоцентризм – це бачення світу через призму тільки своїх інтересів; з власної точки зору, яка оцінюється як «виключно правильна» (Арестова та Бабанін, 2006). В основі егоцентризму лежить неприйняття / нерозуміння того, що існують різні думки, точки зору, позиції. Суб'єкти часто намагаються проектувати на інших власні думки і якості, не враховуючи безлічі факторів (іншої культури, логіки, поведінки, традицій, етичних норм). Тенденція до скорочення простору життєвого середовища для дитини викликає серйозне занепокоєння дослідників. Разом з тим, відомо, що якщо людина протягом тривалого часу знаходиться в умовах повної відсутності особистої території, то вона стає безпорадною і у всіх інших ситуаціях, демонструючи невпевненість, безініціативність при необхідності приймати самостійні рішення і відповідати за них.

Адикції. Серйозним викликом сучасності можна назвати проблему залежностей молодого подружжя й батьків. В цілому, в молодіжному середовищі дослідження в цьому напрямку проводяться досить інтенсивно. В першу чергу, слід зазначити актуальність діагностики адиктивної поведінки молодих людей (Янг, 2008). Досліджуються причини та мотивація залежностей (Арестова та Бабанін, 2006). Аналізуються питання закономірностей розвитку людей з адиктивною поведінкою (Короленко, 2011). Описані емоційні порушення, пов'язані з залежністю (Кристал, 2004). Окремо стоять проблеми сімейного неблагополуччя, які можна розглядати як

комплекс причин різного характеру, пов'язаних з порушенням виконання виховної функції сім'ї та викликають деформацію особистості дитини.

Виділяють наступні варіанти сімейного неблагополуччя, які в повній мірі можуть бути віднесені і до молоді сім'ї:

1. Сім'я одиноків може сформувати і балувати дитину з нестримно зростаючими потребами і, в кінцевому рахунку, неможливістю їх задоволення і конфліктними відносинами з суспільством; і самотньої людини з комплексом неповноцінності, уразливої, невпевненої в собі, невдачливої і розбещеної батьківською любов'ю, яка бажає якомога швидше вирватися з цієї опіки.

2. Сім'я багатодітна може виховувати не тільки дружних дітей – колективістів, а й дітей педагогічно запущених, з асоціальною і навіть антисоціальною поведінкою, якщо батьки зайняті постійним добуванням засобів для існування, а життя і виховання дітей не організовані, пущені на самоплин.

3. Сім'я з низьким матеріальним становищем, що знаходиться за межею бідності з різних причин (безробіття, низька заробітна плата, алкоголізм, невміння будувати бюджет сім'ї) може породити різні наслідки: позбавлення дітей необхідного в задоволенні матеріальних і духових потреб.

4. Сім'я неповна через нестачу матеріального або батьківського впливу може породити фемінізацію хлопчиків і маскуліність дівчаток.

5. Сім'я з «вільними» дітьми можуть породити неприємні, навіть ворожі відносини дітей між собою і з оточуючими. «Вільні» діти – це діти, які були у одного або іншого (в деяких випадках в обох) подружжя від попередніх шлюбів.

6. Сім'я з порушеними відносинами, підвищеною конфліктністю між членами сім'ї. Причому конфліктність і драматизм в деяких сім'ях зростають у міру дорослішання дитини, досягаючи максимальних меж в старшому підлітковому і молодшому юнацькому віці.

7. Сім'я, яка навмисно або ненавмисно допускає бездоглядність дітей, які знаходять себе поза домом і школи в компаніях однолітків, в неформальних об'єднаннях молоді.

8. Сім'ї з жорстоким поводженням з дітьми, які мають місце з різних причин: нервозність батьків завдяки тяжкому матеріальному становищу, безробіття, відхилення в психіці, вищий ступінь невдоволення своїми дітьми, деспотизм батька або вітчима через невиконання завищених вимог до них, втома і депресія батьків (Кристал, 2004). У всіх випадках жорстокість батьків породжує жорстокість дітей, їх нелагідність з однолітками і педагогами.

9. Велика кількість варіантів сімей, де батьки фактично не займаються вихованням дітей, забезпечуючи їм матеріальні умови існування. Якщо своєчасно не проводити коригування виховного впливу зусиллями школи, то доводиться мати справу з неблагополучними сім'ями.

Таким чином, молода сім'я на першому етапі свого життєвого шляху, а також при народженні дитини гостро потребує поради і практичної допомоги батьків. Останнім часом спостерігається активізація уваги дослідників до проблеми толерантності в молодих сім'ях, та проблемне поле соціального функціонування молодої сім'ї є великим і вимагає серйозного наукового аналізу

1.3. Особливості соціального захисту молодої сім'ї

У сучасному суспільстві (суспільстві ризику) молода сім'я – одна з найбільш незахищених груп населення. Багато дослідників відносять її до категорії груп соціального ризику. Поняття ризик само по собі має на увазі можливість, ймовірність чого-небудь, як правило, негативного, що може відбутися або не відбутися, невизначеність результатів дій, велика частка небезпеки виникнення негативних наслідків. Обставини, умови, причини, що збільшують ступінь несприятливого результату ситуації, називаються факторами ризику. Зміни в соціальній та економічній політиці держави в

значній мірі позначилися на погіршенні внутрішньосімейних стосунків української родини.

У науково-дослідній літературі визначаються негативні тенденції, які мають місце в житті сучасного українського суспільства і забезпечують появу молодих сімей «груп ризику»: висока зайнятість батьків; зростання числа малозабезпечених сімей; соціальна диференціація сімей за матеріальною ознакою; зростання числа неповних і розлучених сімей; зростання числа сімей з аморальною і протиправною поведінкою батьків (сім'ї наркоманів, алкоголіків та ін.); низький рівень захищеності (соціально-економічної, правової) сім'ї як соціального інституту. Все це дозволяє визначити фактори соціального ризику, які, перш за все, негативно позначаються на основних функціях сім'ї, не сприяють створенню сприятливих умов для соціалізації дітей в сім'ї.

До групи ризику можна віднести сім'ї, у яких є відхилення від норми по соціальним, поведінковим, педагогічним і іншим критеріям (Басов, ред., 2014). Сім'ї групи ризику – це такі сім'ї, які не здатні вирішувати завдання виховання своїх дітей, у силу дедалі гостріших проблем суспільства і через матеріальні, психолого-педагогічних та інших проблем (Бойко, 2011).

В даний час поняття «сім'я групи ризику» знайшло особливий статус як однієї з уніфікованих, генералізуючих категорій системи соціального захисту, соціального обслуговування, соціальної підтримки, теорії соціальної безпеки, соціальної і сімейної політики, профілактики соціального сирітства. Сім'я групи ризику – це та категорія сімей, яка в силу певних обставин схильна до негативних зовнішніх впливів з боку суспільства і його дезадаптуючих елементів, що є причиною девіації дітей та дорослих.

Відхилення не завжди є дезадаптуючими факторами, часом компенсуються іншими характеристиками. До сімей «соціального ризику» відносять: малозабезпечені сім'ї; сім'ї біженців і вимушених переселенців; сім'ї з високим навантаженням утримання (багатодітні, що мають в складі

інвалідів); сім'ї, які мають дитину з проблемами в розвитку; неповні сім'ї (в тому числі з неповнолітніми матерями); сім'ї військовослужбовців строкової служби; студентські сім'ї (особливо ті, в яких є діти) і інші.

Сім'ї, які відносяться до групи соціального ризику, – це реальні і потенційні клієнти соціальних служб, які в силу суб'єктивних і об'єктивних причин і обставин можуть потрапити в соціально небезпечне становище (або бути віднесеними до категорії неблагополучних), якщо їм не буде надана своєчасна і адекватна до ситуації соціальна підтримка профілактичного характеру. Отже, сім'я груп ризику – це сім'я, яка відчуває на собі деякі проблеми, які негативно, руйнівно впливають на процес соціалізації дитини або призводять до різного роду ранніх поведінкових відхилень у неповнолітнього, і (або) сім'я, в якій батьки або законні представники не в повній мірі виконують свої батьківські обов'язки, здійснюють по відношенню до дітей протиправні дії або схиляють своїх дітей до вчинення протиправних або аморальних дій.

У науковій літературі нарівні з поняттям молода сім'я групи ризику використовується поняття «неблагополучна молода сім'я», «проблемна молода сім'я», «деструктивна молода сім'я», «дисфункціональна молода сім'я», «негармонійна молода сім'я» та ін. Однак немає чіткого визначення поняття «сімейне неблагополуччя молодої сім'ї». Дана тема за своїм характером є міждисциплінарною (її вивчають в педагогіці, психології, соціології, філософії, демографії та ін.), внаслідок чого кожен автор вкладає в визначення свій сенс. В цілому, проблеми, з якими стикаються неблагополучні молоді сім'ї, стосуються соціальної, правової, матеріальної, медичної, психологічної, педагогічної і інших сторін її життя. Окремо дані проблеми зустрічаються досить рідко, оскільки всі вони взаємопов'язані і взаємообумовлені.

Сімейне неблагополуччя молодої сім'ї виникає тоді, коли сім'я взагалі не може, або в силу якихось обставин не може виконувати свої основні

функції, є явні або приховані дефекти виховання дітей, що ігноруються або не в повній мірі задовольняються потреби членів молодого сім'ї. Віднести сім'ю до категорії групи ризику можна за визначенням у сім'ї ступеня неблагополуччя того або іншого характеру. Що стосується класифікації неблагополучних сімей, сьогодні також не існує єдиних критеріїв, і тому в науці та соціальній практиці досить гостро стоїть питання про розробку даної класифікації. Я. Охлопкова (2012, с.36) виділяє деякі форми сімейного неблагополуччя молодого сім'ї.

Специфіка молодого сім'ї визначається тим, що вона знаходиться в процесі становлення, інтенсивного розвитку, в ній спостерігається нестабільність сімейних стосунків, відбувається освоєння кожним членом сім'ї соціальних ролей. Особливості молодого сім'ї обумовлені *недостатнім рівнем матеріальної забезпеченості*, оскільки в більшості своїй молоде подружжя ще не володіє високою кваліфікацією і, в зв'язку з цим, отримують порівняно низьку зарплатню. Житлова проблема молодих сімей викликана скороченням будівництва та згортанням практики надання безкоштовного житла державою і недоступності через дорожнечу житла на вільному ринку. Дослідники одностайні в думці, що молодій сім'ї доводиться стикатися з численними проблемами і труднощами, багато хто з яких вона не в змозі вирішити самостійно

Молода сім'я, на сьогоднішній день, є потенційним клієнтом соціальної роботи, споживачем соціальних послуг. Але спеціальних служб для молодих сімей практично немає, або їх явно недостатньо, тому соціальна робота з молодими сім'ями проводиться в основному через територіальні служби соціальної допомоги молоді. Відсутність комплексної правової бази соціальної політики стосовно молодого сім'ї спричиняє брак відповідної підтримки молодого сім'ї при її становленні як самостійного і самодостатнього осередку суспільства (Жуков, 2008). Хоча багато в чому вирішення проблем саме молодого сім'ї вимагають безпосереднього державного втручання.

Заходи державної підтримки молодих сімей законодавчо закріплені як на рівні держави, так і на рівні регіонів. На державному рівні встановлюється єдина правова база, тобто закони та інші нормативно-правові акти вищих органів влади, що реалізують державні встановлення.

Молода сім'я є специфічною соціальною групою, життєдіяльність якої пов'язана з низкою особливостей. Особливе значення має специфіка підготовленості молодих людей до виконання сімейних функцій, а також наявність можливостей для подолання життєвих труднощів і орієнтація в способах вирішення різних проблем – від матеріально-економічних і побутових до соціально-психологічних. Разом з тим, майбутній образ сімейного життя для значної частини молодих людей часто схематичний і не відповідає реальній життєвій ситуації, в якій вони будуть діяти.

Важливо відзначити, що в Одеській області швидко розвиваються соціальні процеси, типові для великого і економічно розвиненого регіону. Зростає число нереєстрованих шлюбних союзів і неповних сімей з дітьми, відбувається ослаблення внутрішньосімейних зв'язків і формується безвідповідальна поведінка дорослих по відношенню до своїх дітей. Досить часто саме материнські і неповні сім'ї перебувають у важкій життєвій ситуації і складають найменш благополучну частину жителів Одеського регіону. При цьому неблагополуччя охоплює одразу кілька аспектів життєдіяльності сім'ї: матеріальний, соціальний, психологічний, трудовий (Мустаєва, 2009).

Для життєдіяльності молоді сім'ї є високий ризик соціально гострих ситуацій. До останніх відносяться як загрози для економічної стійкості сім'ї через соціально-економічні нерівності з іншими більш забезпеченими групами і категоріями обласного населення, так і високі ризики сімейного неблагополуччя, найчастіше обумовлені високими ризиками бідності сімей, що мають дітей. Дані обставини вимагають забезпечення підтримки багатьох сторін життя молоді сім'ї в рамках професійної участі фахівців соціальних

установ. Соціальна підтримка молоді сім'ї реалізується як найважливіша частина сімейної політики, яка є областю демографічної політики, а її основними завданнями є: підтримка, зміцнення, захист сім'ї та цінностей сімейного життя, створення необхідних умов для виконання сім'єю її функцій, підвищення якості життя сімей і забезпечення прав членів сім'ї в процесі розвитку. Формування, реалізація та розвиток соціальної політики стосовно молоді сім'ї з дітьми здійснюється на основі концептуального забезпечення.

Державна політика щодо молодих сімей, спираючись на державне законодавство, реалізується відповідно до законів і розвивається за наступними напрямками:

- сприяння підвищенню авторитету сім'ї, престижу материнства і батьківства, розвитку позитивного іміджу сім'ї, популяризації сімейних цінностей і традицій

- створення умов для активізації та координації діяльності громадських організацій, які надають допомогу різним категоріям сімей.

Питання соціальної політики стосовно молоді сім'ї реалізуються в рамках всіх галузей соціальної сфери, а пріоритетною є система соціального захисту населення, включаючи сферу соціального обслуговування. Соціальна підтримка молодих сімей розвивається в рамках системи соціального захисту населення, відображає цінності і цілі міста, в центрі уваги яких знаходяться жителі.

Важливо відзначити, що в практичному втіленні соціальна підтримка сім'ї з дітьми насамперед вирішує питання, що пов'язані із забезпеченням рівня життя, подолання ситуації малозабезпеченості, в тому числі:

- створення умов для досягнення оптимального рівня добробуту і реалізації потенційних ресурсів різних груп і категорій жителів;

- адресний облік інтересів і потреб жителів регіону;

– гарантія індивідуальної допомоги і підтримки тим категоріям населення, які опинилися в екстремальній / важкій життєвій ситуації (Жижко та Чеганова ред., 2005).

Подібна практика розвиненої соціальної політики в повній мірі відображає сучасний підхід у забезпеченні підтримки молодій сім'ї. З іншого боку стає все більш стійкою найважливіша позиція соціальної політики в частині пріоритетного принципу – відповідальність не тільки держави в забезпеченні соціальних прав сім'ї на соціальну допомогу і підтримку в різних життєвих ситуаціях, але і розвиток готовності до самозабезпечення своїх життєвих потреб та інтересів. активізації самостійності сімей, підвищення їх самодостатності стоїть досить гостро.

Дане питання не втрачає свою гостроту і в відношенні молодих сімей у зв'язку з тенденцією на народження дітей поза шлюбом та в сім'ях матерів одначок. Сутність соціальної підтримки, як найбільш затребуваної області взаємодії держави, суспільства і окремої людини, полягає в забезпеченні окремих категорій громадян соціальних гарантій, які встановлюються державними, регіональними законами та іншими нормативними правовими актами, реалізованими за допомогою різних заходів. Структурно соціальна підтримка жителів регіону включає кілька найважливіших напрямків, а її зміст і спосіб реалізації змінюється в залежності від ряду параметрів (наприклад, категорії одержувачів послуги, порядок надання послуги та ін.).

Загальні форми соціальної підтримки виражаються в видах: матеріальна підтримка (різноманітні соціальні допомоги та виплати, пільги на оплату комунальних послуг та внесків на капітальний ремонт), натуральна підтримка (продуктова і речова допомога, товари тривалого користування, включаючи електронні сертифікати на їх придбання), нематеріальна підтримка (послуги соціального обслуговування, просування послуг різних форматів, в тому числі із застосуванням інноваційних технологій).

Адресні форми соціальної підтримки молодих сімей реалізуються у вигляді матеріальної (грошової) допомоги, технічних засобів реабілітації, санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Сучасна практика соціальної підтримки жителів базується на найважливішій позиції, яка полягає в «забезпеченні стабільного рівня соціальної підтримки різних соціальних груп населення, що дозволяє зберігати рівень і якість життя сім'ям з дітьми, пенсіонерам, інвалідам» (Короленко, 2011, с.9).

Соціальна підтримка молоді сім'ї реалізується через два найважливіші напрямки. В рамках закону «Про соціальну підтримку сімей з дітьми» молоді сім'ї мають право на комплекс заходів державної соціальної підтримки:

1) одноразові грошові виплати; щомісячні грошові виплати; щорічні грошові виплати;

2) надання натуральної допомоги дітям перших трьох років життя, дітям, які не досягли семирічного віку, вагітним жінкам і годуючим матерям (забезпечення новонароджених комплектами дитячої білизни, безоплатні відпуски дітям першого, другого і третього року життя продуктів дитячого харчування, безкоштовне забезпечення лікарськими препаратами дітей перших трьох років життя та ін.);

3) надання пільг для окремих категорій сімей – по оплаті утримання дітей в державних дошкільних освітніх установах;

4) організація соціального обслуговування відповідно до Закону «Про соціальне обслуговування населення та соціальної політики». Найважливішою стороною підтримуючої діяльності є послуги соціального обслуговування, що надаються молодим сім'ям з дітьми.

Серед подібних послуг – соціально-побутові (організація культурно-дозвіллевих заходів, сприяння в організації відпочинку та оздоровлення дітей), соціально-психологічні (надання психологічної підтримки, проведення психокорекційної роботи, надання допомоги батькам у вихованні

дітей, в тому числі надання допомоги в конфліктних ситуаціях), соціально-педагогічні, соціально-правові (сприяння в отриманні безкоштовної юридичної допомоги), а також термінові соціальні послуги (надання соціально-економічної підтримки дітям і сім'ям з дітьми (речова, продуктова і інша допомога).

Відповідно до Державного закону «Про основи соціального обслуговування громадян», неповнолітнім дітям соціальні послуги надаються безкоштовно. Для забезпечення комплексної соціальної підтримки сімей з дітьми в системі соціального захисту населення функціонує велика кількість організацій підтримки сім'ї та дитинства: центри соціальної допомоги сім'ї і дітям, соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх, центри підтримки сім'ї та дитинства, відділення по роботі з сім'ями та дітьми в центрах соціального обслуговування та ін. Розвиток мережі спеціалізованих установ – це доступність широкого спектру безкоштовних послуг соціального обслуговування, які забезпечують молодій сім'ї професійне сприяння і допомогу в різних життєвих ситуаціях. Соціальна підтримка стає розвиненою формою державної участі у підвищенні рівня життя молоді сім'ї, що відповідає її інтересам, покращуючи якість життя.

Таким чином, для забезпечення комплексної соціальної підтримки сімей з дітьми в системі соціального захисту населення функціонує велика кількість організацій підтримки сім'ї та дитинства: центри соціальної допомоги сім'ї і дітям, соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх, центри підтримки сім'ї та дитинства, відділення по роботі з сім'ями та дітьми в центрах соціального обслуговування та ін.

Висновки до I розділу

У першому розділі дослідження були розглянуті теоретичні основи соціального захисту сучасної молоді сім'ї.

При аналізі особливостей сучасної молоді сім'ї, поняття та її сутності, виділили, що молоді сім'єю називають подружню пару з дітьми або без них при тривалості сімейного життя до п'яти років і віці подружжя не старше 30 років. На соціально-психологічне здоров'я сім'ї впливають безліч факторів: структурно-функціональний (склад сім'ї, стиль сімейного виховання), соціально-психологічний (психологічний клімат сім'ї і стиль сімейної взаємодії) і індивідуально-психологічний (психологічні особливості батьків і дітей, сімейні цінності). Норма в здоров'ї членів сім'ї або відхилення від норми адекватно відображаються на психічному здоров'ї не тільки окремої особистості, а в підсумку на соціально-психологічному здоров'ї сім'ї в цілому

В ході опису найбільш характерних проблем молоді сім'ї, визначили, що для молоді сім'ї в Україні вважається житлова проблема. Проблема подружніх конфліктів в молодій сім'ї стоїть особливо гостро і розглядається дослідниками окремо в контексті психології і конфліктології. Ще одна група проблем – проблеми працевлаштування молодого фахівця. Молода сім'я на першому етапі свого життєвого шляху, а також при народженні дитини гостро потребує поради і практичної допомоги батьків. Останнім часом спостерігається активізація уваги дослідників до проблеми толерантності в молодих сім'ях. Серйозним викликом сучасності можна назвати проблему залежностей молодого подружжя від батьків. Проблемне поле соціального функціонування молоді сім'ї є великим і вимагає серйозного наукового аналізу

В процесі характеристики особливостей соціального захисту молоді сім'ї, зроблено висновки, що для забезпечення комплексної соціальної підтримки сімей з дітьми в системі соціального захисту населення

функціонує велика кількість організацій підтримки сім'ї та дитинства: центри соціальної допомоги сім'ї і дітям, соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх, центри підтримки сім'ї та дитинства, відділення по роботі з сім'ями та дітьми в центрах соціального обслуговування. Розвиток мережі спеціалізованих установ – це доступність широкого спектру безкоштовних послуг соціального обслуговування, які забезпечують молодій сім'ї професійне сприяння і допомогу в різних життєвих ситуаціях.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

2.1. Загальна характеристика понять «інновації», «інноваційні підходи»

Найважливішим, пріоритетним напрямком державної політики є підтримка інноваційної діяльності, серед них одним з основних завдань проголошено розвиток національної інноваційної системи та її інтеграція в глобальну (світову) інноваційну систему. Сотні нормативних правових актів, державних програм і документів, як державного так і регіонального рівнів, в тій чи іншій мірі регламентують (або хоча б згадують) інноваційну діяльність. В країні засновуються і підтримуються інноваційні центри, розвивається інноваційна інфраструктура, заохочується інноваційна активність. Тому в цілому справедливо відмічено, що «державна витрачає значні фінансові, матеріальні та організаційні ресурси на розвиток інновацій». У зв'язку з цим закономірно виникають питання, пов'язані з нормативно-правовим регулюванням стимулювання інноваційної діяльності, в тому числі контролю за правомірністю та ефективністю використання державних ресурсів. Очевидно, що нормативно-правове регулювання стимулювання інноваційної діяльності має починатися з визначення ключових понять в даній області, зокрема, самого поняття «інновації», а також інших пов'язаних з ним понять – «інноваційної діяльності», «інноваційної інфраструктури», «стимулювання інноваційної діяльності».

Однак необхідність належного понятійного регулювання інноваційної діяльності викликана не тільки важливістю контролю за витрачанням державних коштів, що виділяються на стимулювання та підтримку інновацій.

У багатьох офіційних документах проголошується, що ми будемо інноваційне суспільство, економіку, культуру і державу. У зв'язку з цим поняття інновацій виходить далеко за рамки потреб збереження бюджетних коштів і стає поняттям не тільки суто юридичним, скільки політико-правовим і філософсько-правовим (ціннісним, аксіологічним).

У філософській літературі на інновації дивляться як на «продукт поєднання креативно-теоретичної і предметно-практичної діяльності суб'єкта, головною функцією якого виступає позитивна зміна і який отримує широкий резонанс в соціокультурному середовищі» (Павленок, 2010, с.97).

«Інноваційний розвиток – це шлях не тільки до економічного процвітання, а й до більш досконалих форм організації суспільства і держави, оскільки інновації торкаються всіх сторін сучасного життя. І про яку б з них не йшлося, саме соціально-правове забезпечення створює нормативно окреслену модель інноваційного суспільства. Воно визначає параметри його розвитку, закріплює форми участі держави, суспільства і особистості в інноваційних процесах, забезпечує необхідні фінансові, матеріальні та людські ресурси, вводить в дію правозахисні механізми» (Алексєєнко, 2009, с.42).

А ці обставини змушують дивитися на правові проблеми інновацій не тільки з боку окремих галузей права (цивільного, адміністративного, фінансового, податкового), але і з більш широких методологічних позицій теорії права в спробі «стягнути» воєдино склалася розрізнену мережу правових понять, що володіють ознакою інноваційності.

Звернемося до ключових визначень, що стосуються даного підрозділу.

- інноваційна діяльність – це виконання робіт і (або) надання послуг, спрямованих на створення та організацію принципово нової або з новими властивостями послуг; створення і застосування нових або модернізацію існуючих способів (технологій), поширення і використання послуг;

- інноваційна система – це сукупність суб'єктів і об'єктів інноваційної діяльності.

- інфраструктура інноваційної системи – це сукупність суб'єктів інноваційної діяльності, що сприяють здійсненню інноваційної діяльності, включаючи надання послуг зі створення і реалізації інноваційної продукції. До інфраструктури інноваційної системи відносяться центри трансферу

технологій, інноваційно-технологічні центри, центри підготовки кадрів для інноваційної діяльності, венчурні фонди і ін. (Безпалько, 2003)

У чинному нормативно-правовому регулюванні використовується велика кількість термінів з характеристикою інноваційності. Наведемо лише деякі з них.

У нормативних правових актах різних рівнів і змісту інноваційними називаються: економіка, кластер, цикл, діяльність, інфраструктура, система, підсистема, сфера, компанії, продукти, продукція, споживчий продукт, процес, політика, потенціал, попит, матеріали, інтерес; фундамент; сценарій, ризики; програми (держави, освіти), товариства, проекти (в тому числі тривалі), центри (в тому числі світові), держава, технології, стратегія, послуги (Богданова, 2008).

Крім цього, в нормативних правових актах використовуються терміни: національна інноваційна система; світова (міжнародна, глобальна) інноваційна система; економіка інновацій; інноваційна активність бізнесу (економіки); інноваційний розвиток України; конкурентоспроможність інноваційних систем; ефективність національної інноваційної системи; сприйнятливість до інновацій; інноваційний шлях розвитку; базовий компонент національної інноваційної системи; управління інноваціями; передовий тип інноваційної поведінки; підтримка інновацій (в тому числі державна); соціальні інновації; інноваційна модель економічного зростання; суб'єкти інноваційного розвитку; суб'єкти інноваційної діяльності; управлінські інновації; відкритість національної інноваційної системи; інноваційна модель поведінки; сприятливий інноваційний клімат; завдання інноваційного розвитку; пріоритетність інноваційних витрат; розвинена інноваційна система; найбільш перспективні інновації; експорт інноваційної продукції; працездатність національної інноваційної системи; елементи національної інноваційної системи; сучасний інноваційний устрій; перспективні завдання інноваційного розвитку; завдання інноваційного

розвитку; компетенції інноваційної діяльності; інноваційна активність молоді; культура інновацій; гармонійна інноваційне середовище; пільгове оподаткування інноваційних компаній; інноваційний розвиток великих компаній; студентські інноваційні фірми; державно-приватне партнерство в сфері інновацій; поширення інновацій; стимулювання інноваційної активності; потреба в інноваційній продукції; ринок інноваційної продукції; база даних інноваційних продуктів; фінансування інноваційних проектів; фінансова інфраструктура інновацій; об'єкти інноваційної інфраструктури; співробітництво в інноваційній сфері; стимулювання виробництва інноваційних продуктів, простір створення інновацій (Капська, 2013).

При такій частоті соціально-юридично-технічного використання категорії інноваційності як ніколи необхідна понятійна визначеність. Ми бачимо, що в законодавстві вже сформований набір термінів, які субординуються до поняття інновацій. З численних програмних і нормативних документів випливає, що ми будемо інноваційну державу, суспільство і економіку, проте визначеності з тим, що це таке, до цих пір немає. Чи можна ставити питання про належне забезпечення інноваційної діяльності, якщо відсутня однакове розуміння такої діяльності?

До формування регламентації будь-якої сфери суспільних відносин повинен бути розроблений відповідний понятійний апарат, головна ознака якого – системність. Згідно філософського словника система (від грец. – ціле, складене з частин; з'єднання) являє собою сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, яка утворює певну цілісність, єдність.

У понятійному апараті, сформованому від поняття інновацій, всі поняття, терміни та визначення повинні бути взаємопов'язані, підпорядковані, субординовані, узгоджені між собою, при цьому кожне поняття повинне мати своє місце, функції і соціально-юридично-технічні значення. У понятійному апараті всі поняття залежні один від одного:

нижчестоящі (похідні) мають включати в себе зміст вищестоящих (родових). Безумовно, похідні поняття завжди більш конкретні, ніж родові, оскільки в них є спеціальні ознаки, наприклад, похідне від вищого поняття інноваційна система поняття національна інноваційна система конкретніше за змістом. Так само як конкурентоспроможність національної інноваційної системи конкретніше і вже поняття національної інноваційної системи (Алексєєнко, 2009).

Однак головний принцип побудови понятійних рядів – до формування похідних, конкретизованих, нижчестоящих понять необхідно сформулювати вищестоящі, родові, базові поняття, оскільки без визначення національної інноваційної системи важко визначитися з тим, що таке її конкурентоспроможність або ефективність.

Визначеність з поняттям інновацій дозволить поставити питання про сукупність основних понять інноваційного законодавства, які можуть виступити системоутворюючим фактором побудови понятійного апарату, оскільки здатні охопити більшість понять з ознакою інноваційності.

На наш погляд, до таких основних понять можуть бути віднесені: інноваційна продукція; інноваційна діяльність, інноваційна система; інноваційна інфраструктура, інноваційна політика.

Наприклад, до основного поняття інноваційної системи субординуються такі поняття, як національна інноваційна система, міжнародна (глобальна) інноваційна система, інноваційна підсистема, ефективність інноваційної системи, компоненти (елементи) інноваційної системи, відкритість інноваційної системи, розвинена інноваційна система, працездатність інноваційної системи (Богданова, 2008).

В ряду основного поняття інноваційної продукції можуть бути розташовані такі поняття: попит на інноваційну послугу, потреба в інноваційній послугі, ринок інноваційних послуг, база даних інноваційних

послуг, окремі види інноваційних послуг, стимулювання інноваційних послуг, закупівлі патентів на інноваційні послуги.

Від поняття інноваційної діяльності є похідними: суб'єкти інноваційної діяльності, об'єкти інноваційної діяльності, результати інноваційної діяльності, інноваційне підприємництво, інноваційний менеджмент, компетенції інноваційної діяльності, інноваційна поведінка, управління інноваціями, інноваційна активність, інноваційний цикл, популяризація інноваційної діяльності.

Інноваційна політика охоплює такі поняття, як підтримка інновацій, програми підтримки, гранти для інноваційної діяльності, інноваційний сценарій, сприйнятливість до інновацій, інноваційна модель зростання, сприятливий інноваційний клімат, інноваційне середовище, інноваційні програми освіти, завдання інноваційного розвитку, фонди підтримки інноваційної діяльності.

Усередині кожного такого ряду можуть бути сформовані і більш вузькі понятійні ряди. Наприклад, до поняття суб'єкти інноваційної інфраструктури субординуються: інноваційні центри, студентські інноваційні фірми і ін. До поняття інноваційної активності групується інноваційна активність молоді. Слід також зазначити, що понятійні ряди не лінійні, вони перетинаються між собою (Безпалько, 2003).

Фактично в даний час термін «інновації» використовується як синонім нововведення, без згадок, наприклад, ознаки високотехнологічності або більшої економічності (рентабельності) таких нововведень.

Інновації – це введення в вживання нового продукту, методу або процесу, що відбилося і на понятті інноваційної діяльності як реалізації нового продукту, методу і процесу або створення інноваційної інфраструктури. Однак таке поняття інновацій та інноваційної діяльності не охоплює, наприклад, процес створення нового продукту, методу, процесу або його трансформації. У зв'язку з цим в науковій літературі пропонується

відкоригувати поняття інноваційної діяльності в такий спосіб: це «інтелектуальна діяльність (включаючи наукову, технологічну, організаційну, фінансову і комерційну діяльність), що спрямована на створення і реалізацію інноваційних продуктів, проектів, а також на створення інноваційної інфраструктури та забезпечення її діяльності (Козлов, 2004).

Сам термін «інновації» був введений в науковий обіг відомим американським економістом Й. Шумпетером (2014), який вважав інновації процесом руйнування старих технологій новими (творче, творче руйнування), і саме цей процес рухає економічним розвитком. Він виділяв п'ять інновацій: введення в обіг нових продуктів; введення нових методів виробництва; відкриття нових ринків; освоєння нових джерел постачання; створення нових ринкових структур (Шумперт, 2014).

Тут необхідно враховувати філософський підхід до інновацій як до нового, здатного привести до суспільно корисних змін: «Інновація – це складний цілеспрямований процес створення і поширення сучасної форми нового як матеріальної, так і духовної природи, що бере початок в сфері фундаментального знання, що приводить до значних, свідомо позитивних соціальних змін, який визначається єдністю ідеального і реального, ірраціонального і раціонального факторів» (Алвіра, 2001, с.11).

Важливо також відзначити, що і новизна як майже загальноновизнана ознака інновацій викликає деякі питання, пов'язані перш за все з поняттям самої новизни, особливо в частині організаційних інновацій, а також з визначенням масштабу новизни (локальна, загальноукраїнська, світова). У Керівництві Осло, наприклад, встановлено, що «мінімальною ознакою інновації є вимога того, щоб продукт, процес, метод маркетингу або організації був новим (або значно поліпшеним) для практики» (Маркес, 2012, с.186). Питання про те, чи такі інновації (або тільки

загальноукраїнські та (або) тільки світові) знаходяться в фокусі пріоритетної підтримки держави, в українських джерелах залишається відкритим.

Крім того, в Керівництві Осло під інноваційною діяльністю розуміється наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні види діяльності, в результаті яких реалізуються інновації. Однак деякі з цих видів діяльності можуть бути інноваційними по своїй суті, тоді як інші не містять новизни, але необхідні для здійснення інновації. У цьому документі також відмічено, що до інноваційної діяльності відносяться такі дії, які хоча і не призводять до здійснення інновацій, але задумані з цією метою, і інноваційна діяльність включає також дослідження і розробки, не пов'язані безпосередньо з підготовкою будь-якої конкретної інновації.

Не можна не враховувати і ту обставину, що загальнонаукові підходи до інновацій вказують на таку ознаку нового продукту, як задоволення суспільної потреби: «Інновація – це складний процес, який представляє собою "ланцюг" взаємопов'язаних і свідомо ініційованих змін, що бере початок в сфері фундаментального знання (з ефективних ідей, що виникли в результаті творчого акту), що триває в науково-технічній сфері (де ідеї втілюються в реальність і доводяться до стадії практичного використання, що має соціальну значимість) і завершується в сфері споживання (виробничого або особистого) новим засобом задоволення вже наявних потреб або створенням нових» (Безпалько, 2003).

В рамках найбільш поширеною з цих позицій під «соціальними інноваціями» розуміється комплекс нових ідей, стратегій, концептів, організаційних рішень, що знаходять свій прояв у соціальній сфері та орієнтованих на задоволення існуючих потреб суспільства. Другий підхід орієнтований на трактування соціальних інновацій як процесу здійснення змін соціального профілю або впровадження нестандартних рішень певних соціальних проблем, більш ефективних, в порівнянні з існуючими рішеннями.

Нарешті, третій підхід до трактування сутності поняття «соціальні інновації» орієнтований на його ототожнення із здійсненням певних заходів, спрямованих на зміну поведінки людей, а також їх поведінкових установок (як індивідуальних, так і професійних) (Хейв, 2016, с.1923).

Як можна побачити, об'єднуючою ознакою для всіх трьох підходів є констатація орієнтованості подібних інновацій на задоволення соціальних потреб. Крім того, до числа концептуальних ознак соціальних інновацій фахівці відносять те, що вони ініціюються і здійснюються в більшій мірі організаційними структурами, ніж індивідами, а також можливість широкого поширення поза ними початкового контексту.

При цьому соціальні інновації охоплюють три шари суспільного устрою: соціально-економічні інститути, соціальну структуру і соціокультурні характеристики суспільства. Саме останні є найбільш глибокими з перерахованих верств, і тому в якості стратегічного об'єкта соціально-інноваційної діяльності виступає структура цінностей, потреб, мотивацій, норм і моделей поведінки індивідів.

Поширення соціальних інновацій визначається комплексом факторів, до основних з яких, на думку фахівців, можна віднести характеристики самих інновацій, їх реципієнтів, каналів поширення, тимчасово-просторових умов, «агентів дифузії» і громадської системи. Різні аспекти цього процесу є предметом вивчення майже двох десятків наукових дисциплін. В рамках проведених протягом двох десятиліть досліджень було розроблено велику кількість моделей, які охоплюють широкий спектр проблем дифузії і сприйняття інновацій, ціннісних орієнтацій їх реципієнтів, тимчасові параметри процесу поширення соціальних інновацій. При цьому використовуються методи аналізу літературних джерел варіюються від простих дескриптивних і експериментальних моделей до статистичних багатофакторних моделей, в яких основна увага приділяється впливу

організаційних і соціально-психологічних факторів, що сприяють і перешкоджають сприйняттю інновацій (Авелино, 2013).

Успішність впровадження соціальних інновацій залежить не тільки від зусиль держави, але, перш за все, від прийнятності їх сутнісного змісту для окремих індивідів і можливості засвоєння і закріплення суспільством в цілому привнесених в нього нововведень. У зв'язку з цим можна констатувати, що процес впровадження соціальних інновацій повинен відштовхуватися не тільки від потреб суспільства, а й від його можливостей прийняти нововведення.

При цьому соціальні інновації відповідно до природи їх виникнення можна поділити на «чисті» («первинні») і «похідні» («детерміновані»). Перші з них – це інновації, які генерувалися, проводилися, впроваджувалися і поширювалися виключно в соціальній сфері. У той же час під «похідними» розуміються соціальні інновації, які є своєрідними соціальними екстерналіями, що виникають в результаті успішного впровадження інновацій в технічній або економічній сферах.

Соціальні інновації в силу свого помітного впливу на сучасне суспільство є предметом не тільки наукового вивчення, а й регулювання на міждержавному рівні, зокрема в рамках Європейського Співтовариства. У 2010 році проект SI-DRIVE («Соціальні інновації: рушійні сили соціальних змін») був включений в Сьому Рамкову програму ЄС і реалізований провідними європейськими науковими установами. Ще більш важливим є той факт, що соціальним інноваціям відведена провідна роль у Стратегії ЄС «Європа-2020» як джерела акумуляції соціального капіталу на національному і європейському рівнях. При цьому розробка і реалізація як вищевказаних, так і цілого ряду інших програмних документів дозволяють відзначити зміну ключових установок сучасної інноваційної політики, яка реалізується як в окремих європейських державах, так і на міждержавному рівні.

В рамках подібного зміщення інноваційної парадигми одним з ключових напрямків сутнісного наповнення концепції соціальних інновацій в даний час є набуття багатьма з них характерних рис так званих стійких інновацій. Концепція сталого розвитку, в значній мірі орієнтована на формування якісно нового типу взаємодії економічної системи, суспільства і навколишнього середовища, є однією з ключових домінант, що визначають зміст парадигми управління соціально-економічними системами різного рівня на основі переосмислення використовуваних світоглядних установок і управлінських підходів.

Відзначаючи велику кількість підходів до постульованої суті даного поняття, можна констатувати, що в загальному і цілому під визначенням «сталий» розуміється економічно, соціально та екологічно збалансований розвиток, що базується на узгодженні цілей і параметрів функціонування складових соціально-економічної системи на основі раціоналізації використання ресурсів різного роду.

На відміну від ринкових інновацій, які в традиційному розумінні їх сутнісного змісту, як правило, орієнтовані на рішення приватної економічної проблеми, кінцевою метою якої є збільшення прибутку господарюючого суб'єкта, стійкі інновації обумовлюють прояв в процесі їх дифузії певних соціально та екологічно значимих ефектів (Николс, 2012) .

В даному контексті стійкі інновації вирішують не тільки і не стільки проблему підвищення ефективності виробничої діяльності, а й комплекс соціальних і екологічних проблем. Саме тому парадигма підтримки стійкості (соціальної, екологічної та фінансово-економічної) все більшою мірою вбудовується в структуру елементів моделей сучасності.

Через можливість концептуалізації інноваційних систем на різних рівнях існує багато розбіжностей між вченими і політиками про те, чи ефективно виділяти в рамках інноваційних систем національну одиницю або залишати інноваційну систему в цілому як головний об'єкт аналізу

літературних джерел і вимірювання. Концепція інноваційних систем може приймати кілька форм, заснованих на окремих умовах класифікації: просторових, технологічних, промислових або галузевих. Наприклад, крім національних інноваційних систем (НІС) ми можемо виділити регіональні інноваційні системи, галузеві інноваційні системи; і технологічні інноваційні системи. Ці підходи були представлені і в якості альтернатив, і в якості доповнення до загальної концепції національної інноваційної системи. Вчені з інших областей стверджують, що багато взаємодій в рамках сучасних інновацій перетинають національні кордони, особливо в епоху активного розвитку транснаціональних компаній, тому немає апріорної причини, чому національний рівень повинен бути пріоритетним. Однак елемент національності в рамках концепції НІС краще відповідає політичному аспекту концепції (Крив, 2014). Поки національні держави існують як політичні суб'єкти з їх власними програмами, пов'язаними з інноваціями, корисно працювати з національними системами в якості аналітичних об'єктів. Незважаючи на те що регіональні, галузеві або технологічні системи часто перевершують межі країни, національні характеристики і рамки завжди повинні відігравати певну роль у формуванні даної системи (незалежно від застосовуваного критерію розмежування). Якщо простежити початкове походження концепції як в наукових, так і в політичних колах стає очевидним, що національний критерій був обраний свідомо. Не випадково окремі мислителі інноваційних систем не фокусувалися на місцевому, або мікроекономічному, рівні (тобто по регіонах або секторах), як показують пізніші аналізи літературних джерел: концепція НІС була введена, щоб конкурувати з неокласичним підходом. Іншими словами, була розроблена концепція національної інноваційної системи з явною метою – оскаржувати аналіз технологічних змін.

Одні вчені наполягають на тому, що кожна країна має інноваційну систему, а інші з різних причин стверджують, що питання включає наявність

певних умов. Г. Галах (2016) згоден з тим, що у кожній країні є інноваційна система, але деякі НІС більш ефективні, а деякі менш. Деякі з них знаходяться на стадії зародження, деякі майже не існують, але у них є окремі її елементи.

Є. Моніар (2005) погоджується з твердженням, що у кожній країні є система генерації та поширення технологій. Можливо, в Танзанії є система для поширення технологій, але вона не генерується, але в будь-якому випадку існує. У цій групі вчених національна інноваційна система відноситься до комплексу елементів політики і ринку, який являє собою інноваційні можливості. З іншого боку, ряд вчених не можуть з повною впевненістю стверджувати про наявність НІС в кожній країні.

Наприклад, Ж. Симон (2016) заявляє, що концепція НІС потребує певного соціально-економічного виміру. У зв'язку з тим, що країни, що розвиваються використовують цю концепцію, на його думку, у багатьох країнах, що розвиваються існує серйозна проблема реалізації інноваційних програм і стратегій. Тобто в першу чергу необхідно зрозуміти, чи є можливості у держави підтримати стратегії інноваційного розвитку в країні. Прихильники даного підходу вважають, що говорити про наявність НІС в тій чи іншій країні можна лише після оцінки якості елементів, що беруть участь в ній. Тільки в тому випадку, якщо ці елементи, а саме установи та організації, будуть розвиватися в достатній мірі (тобто, вирішуючи більш глобальні проблеми, крім проблем, пов'язаних зі злиднями чи неграмотністю), вони можуть вважатися складовими елементами більш широкої системи – системи інновацій.

Отже, такий підхід в значній мірі залежить від визначень інноваційної системи або навіть від самих інновацій. Наприклад, якщо інноваційну систему уявити лише як систему для створення і поширення нових технологій, то цілком можливо, що в кожній країні є така система, навіть якщо вона слабка або низька по потужності. Згідно з цим визначенням, навіть

якщо країна має дуже слабку систему для створення нових технологій, її система поширення технологій з-за кордону має бути присутня. Якщо, з іншого боку, ми розглядаємо інноваційну систему в вузьких термінах як єдиний механізм для створення нових технологій, то цілком ймовірно, що в багатьох країнах немає НІС.

2.2. Методичні особливості використання інноваційних підходів соціального захисту

Важливою умовою швидкого розвитку є швидке впровадження сучасних інноваційних технологій в економічну, соціальну та інші сфери з широким використанням науково-технічних досягнень. Інновація утворена від латинського слова «Innovatio», «in» – всередині, всередині; «Novatio» означає оновлення, зміна, тобто «інновація» означає інновації, оновлення. Інновація є практичним застосуванням цих створених інновацій. Інновація – це об'єкт, який застосовується до виробничого процесу на основі наукових досліджень або відкриттів і відрізняється від свого попередника. Термін «інновація» застосовується до будь-яких інновацій, введених в економічній, організаційній, фінансовій та інших областях (Алексєєнко, 2009).

Основними функціями Стратегії інноваційного розвитку для досягнення цієї основної мети є:

- підвищення якості та охоплення освіти на всіх рівнях, розвиток системи безперервної освіти, забезпечення гнучкості системи навчання з урахуванням потреб економіки;
- створення ефективних механізмів інтеграції освіти, науки та підприємництва для зміцнення наукового потенціалу і підвищення ефективності наукових досліджень і розробок, широке впровадження результатів досліджень, розробок і технологій;
- посилення впровадження державних і приватних фондів для інновацій, досліджень, розробок і технологій, впровадження сучасних та ефективних форм фінансування діяльності в цих областях;

- підвищення ефективності органів державної влади за рахунок впровадження сучасних методів та інструментів управління;
- забезпечення захисту прав власності, створення конкурентних ринків і рівних умов для ведення бізнесу, розвиток державно-приватного партнерства;
- створення стійкої соціально-економічної інфраструктури (Капська, 2013).

Економічна і соціальна роль держави в сучасному суспільстві визначає функції державних органів з регулювання інновацій. Найбільш важливими з них є:

- 1) Збір засобів на аналіз літературних джерел та інновації.
- 2) Координація інноваційної діяльності.
- 3) Заохочення інновації.
- 4) Створення правової бази для інноваційних процесів.
- 5) Кадрове забезпечення інновацій.
- 6) Формування наукової та інноваційної інфраструктури.
- 7) Інституційна підтримка інноваційних процесів.
- 8) Регулювання соціальної та екологічної спрямованості інновацій.
- 9) Підвищення соціального статусу інноваційної діяльності.
- 10) Регіональне регулювання інноваційних процесів.
- 11) Регулювання міжнародних аспектів інноваційних процесів (Алвіра, 2001).

Можна встановити в цілому 6 здібностей, пов'язаних з потенційними соціальними інноваціями, які поділяються на 4 метаздібності. Разом з цим можна виділити 4 інші здібності, які перетворюють можливі соціальні інновації в ефективні. Кожна з можливостей, пов'язаних із соціальними інноваціями, сформульована через ряд компонентів (Норт, 2000).

Далі ми приступаємо до розкриття виявлених можливостей синтетичним шляхом.

1. Можливості, пов'язані з потенційними соціальними інноваціями.

Метаздібність 1. Потенціал спільноти

- Орієнтація на соціальні проблеми. Ця здатність означає включення охоплення соціальних потреб в якості характерної, відмінної і визначальної риси організації. Вона, в свою чергу, матиме два виміри:

- соціальна прихильність – явне визнання організацією процесів просування, які впливають на поліпшення умов життя суспільства, що визначаються етичними параметрами;

- соціальні інвестиції. Являють собою частку ресурсів організації, безпосередньо вкладених у виробництво соціальних допомог або покриття соціальних потреб.

Метаздібність 2. Цивільний потенціал

- Соціальна здатність. Ця здатність включає в себе зв'язок організації з її найближчим середовищем, визнання цієї організації як значного учасника в системі, а також наявність соціального капіталу в організації. В такому випадку ця здатність має три виміри:

- інституціональний зв'язок з територією, яка є явним зобов'язанням організації щодо поліпшення об'єктивних умов добробуту території, на якій вона знаходиться;

- легітимність і соціальне представництво, яке відноситься до явного визнання організації як важливого суб'єкта на території або в тій області, де вона знаходиться або в якій вона здійснює свою діяльність;

- соціальний капітал – має на увазі наявність широкої мережі взаємної підтримки, яку легко мобілізувати на території, де знаходиться організація, або в тій області, де вона здійснює свою діяльність.

Метаздібність 3. Соціальний потенціал

Управління та участь. Ця здатність означає здатність інституційних відносин діяти як колективний суб'єкт у соціальному середовищі або місцевому співтоваристві.

Метаздібність 4. Адаптаційна здатність

- Орієнтація на інновації. Мається на увазі включення інновацій в якості характерної, відмінної і визначальної риси організації. Ця здатність розвивається в трьох вимірах:

- культура інновацій. Для цього елемента ми розуміємо наявність знань, відносин, практики і цінностей, які полегшують виробництво або включення нових елементів в звичайну практику організації;

- інвестиції в інновації. Це відноситься до конкретного виділення економічних, людських або матеріальних ресурсів для виробництва інновацій;

- управління змінами – здатність організації справлятися із зовнішніми напруженнями і заворушеннями.

- Управління знаннями та навчанням. Ця здатність включає свідомий розвиток процесів та динаміку, які збільшують і покращують знання організації в критичних областях її реальності, а також її управлінський потенціал. Особливо важливим аспектом цієї здатності є наступне:

- соціальне навчання. Мається на увазі конструювання знань, отриманих в результаті взаємодії групи дійових осіб, які діляться своїми поглядами і досвідом для вироблення спільного бачення аналізу і рішень, що підвищують здатність до колективних дій, здатність вирішувати конфлікти і досягати угод, кооперуватися.

- Управління циклом соціальних інноваційних процесів. Ця здатність має на увазі свідоме і навмисне застосування знань, навичок і здібностей, необхідних для розвитку процесу соціальних інновацій відповідно до будь-якої з моделей у зазначеній темі. Вона має такі вимірювання:

- непередбачений випадок. Це відноситься до виявлення і визначення проблеми, яка включає генерацію ідей, товарів або процесів нового характеру, визначених як можливе вирішення цих проблем в плановому порядку;

- експериментування. Це відноситься до виробництва, випробувань та оцінки, спрямованим на поліпшення ідей, товарів і процесів, створених на попередньому етапі.

- форма власності. Це відноситься до включення ідеї, товару або послуги, поліпшених на попередньому етапі, іншими організаціями або соціальними суб'єктами, які повинні бути визначені як конкурентне поліпшення в порівнянні з іншими можливими рішеннями щодо загальної проблеми (Казепов, 2016).

2. Можливості потенційної соціальної інновації

- Масштабність розуміється як процес, за допомогою якого організація, що затвердила форму або модель для вирішення соціальної проблеми на місцевому рівні, може розробляти спосіб поширення її в інтересах інших, намагаючись максимізувати її соціальний вплив, щоб надати доступ до своїх продуктів і послуг для більшої бази бенефіціарів (Казепов, 2016).

- Інтенсивність – зв'язок між інвестиціями / витратами, здійснюваними в процесі виробництва соціальних інновацій, і кількістю вироблених інновацій. Інтенсивність проявляється в наступних вимірах:

- витрати. В даному випадку це витрати (передбачувані) на розвиток інновацій (за видами) у відсотках від загального бюджету за аналізований період;

- ефективність. Це відноситься до більш низьких витрат ресурсів на інноваційні рішення, що дозволяють отримати ті ж або кращі результати, ніж інші доступні рішення;

- продаж товарів / пропонування послуг – відсоток (оціночний) від продажу або пропонування послуг, отриманих в результаті соціальних інновацій за аналізований період;

- виробнича потужність / об'єднання – це відсоток (оціночний) послуг або продуктів, вироблених / включених в даний період, що представляє собою значне поліпшення або новизну;

- різноманітність продукції. У цьому вимірі розглядається абсолютна кількість інновацій, створених сферою діяльності (Казепов, 2016).

• Лобізм. Під цією концепцією ми розуміємо навмисний і систематичний процес, який передбачає реалізацію з боку організації комплексу дій, спрямованих на здійснення впливу на інші соціальні суб'єкти в цілях досягнення інтеграції соціальних інновацій, які вони виробляють, шляхом визначення того, яку вони представляють собою користь для широких верств населення або більш конкретних секторів, що беруть участь в процесі. Здатність лобізму складається з наступних вимірів:

- дифузійна здатність – це абсолютна кількість організацій, які впровадили інновації за обсягом в даний період;

- сумісність. Відноситься до сприйняття відповідності між виробленими інноваціями і цінностями, досвідом, процедурами, знаннями і навичками потенційних організацій-бенефіціарів;

- складність. Відноситься до складності розуміння нововведень, створених іншими потенційними організаціями-бенефіціарами;

- адаптивність. В цьому випадку розглядається сприйняття коригування між виробленим нововведенням і контекстом інших потенційних організацій-бенефіціарів;

- багатофункціональність. Відноситься до сприйняття можливості прийняття інновацій в різних контекстах іншими потенційними організаціями-бенефіціарами;

- видимість. Відноситься до об'єктивної можливості спостереження і доступу до соціальних інновацій з боку інших потенційних організацій-бенефіціарів;

- придатність. Відноситься до сприйняття корисності соціальних інновацій іншими потенційними організаціями-бенефіціарами;

- поліпшення або супутня перевага. Відноситься до сприйняття поліпшення прямих (результативності, стійкості, впливів і результатів) і

непрямих результатів соціальних інновацій іншими потенційними організаціями-бенефіціарами.

- Вплив – значне поліпшення, а в деяких випадках тривала або стійка, в деяких умовах, характеристика цільової групи населення, яка вважається необхідною для визначення проблеми, що призвела до виникнення інноваційного процесу.

- обсяг інновацій – кількість організацій-користувачів або бенефіціарів вироблених інновацій;

- оцінка інновацій – суб'єктивна громадська думка користувачів інновацій про їх актуальності;

- соціальне привласнення інновацій (використання) – відсоток суб'єктів, які потребують / потребують соціальних інноваціях, які використовують або витягають з них вигоду;

- сприйняття ефектів – суб'єктивна думка про позитивність / негативність побічних ефектів від застосування виробленої інновації;

- обсяг сприймається ефективності – суб'єктивна думка користувачів соціальних інновацій про їх ефективності;

- вплив на довговічність – суб'єктивне сприйняття користувачами соціальних інновацій тимчасового прогнозу їх довговічності без необхідності подальших змін (Казепов, 2016).

Нами зроблена спроба представити попередні пропозиції щодо поліпшення дизайну, реалізації та оцінки державної політики на основі підходу соціальних інновацій. З цієї причини аргументується трансформація та інституційне зміцнення, що пов'язані зі складними організаціями (зазвичай державними адміністраціями), які традиційно виконують завдання таких дій в напрямку, більш відповідному до цього підходу. Щоб здійснити перехід між обома орієнтаціями, необхідно визначити наявність або відсутність (і міру інтенсивності) ряду здібностей, пов'язаних з

виробництвом соціальних інновацій, а також скористатися їхнім досвідом в модель процесу, яку ми охарактеризували.

Пропозиції, представлені в цій роботі, і модель, яка їх підтримує, хоча вона теоретично обґрунтована, вимагає поглиблення в розробці шляхів емпіричного застосування, що пов'язано з великими труднощами через складність доступу до виробничих контекстів проникної державної політики для реалізації експериментального досвіду (Капська, 2013).

Отже, ми припускаємо, що не існує єдиного способу вирішення проблеми, пов'язаною зі спробою запропонувати нові стратегії формулювання державної політики, які більш відповідають не тільки попиту і потребам громадян, а й соціальній трансформації в більш бажані сценарії. Однак це нововведення пропонує конкретні орієнтири навколо конкретних інституційних і структурних перетворень. Аналогічним чином аналітична перспектива, що базується на підході, заснованому на надійній моделі, дозволяє нам аналізувати планування соціальних інновацій і робить можливим втручання з боку складних організацій, що володіють відповідальністю в публічній сфері. У зв'язку з цим внесок даного аналізу літературних джерел значний: окреслені ключові теоретичні основи соціальних інновацій щодо розробки, реалізації та оцінки державної політики, що дозволяє конкретним планам зробити їх емпірично доступними.

2.3. Соціальний захист молоді сім'ї у сучасному вимірі інноваційних підходів

Сім'я має великий вплив на соціальні, економічні, культурні та духовні процеси відновлення, тому всебічно міцна сім'я є величезним багатством країни. В міцній, спокійній і процвітаючій сім'ї молоде покоління при досягненні повноліття формуються як духовно розвинені, здорові і розсудливі люди.

Проблеми зміцнення і поліпшення становища сім'ї, особливо молоді розглядаються на рівні державної політики. Державні програми, що

стосуються сімейних інтересів, передбачають здійснення заходів щодо захисту соціальних, економічних, правових і духовних інтересів сім'ї.

У всьому світі молодь є соціально вразливою категорією населення. Є проблеми отримання професійної освіти і професійного зростання, своєчасного працевлаштування, безробіття, гідної заробітної плати і матеріального добробуту та інші. Молоді сім'ї відчувають цілий ряд труднощів не тільки економічного, але і соціально-демографічного плану. З одного боку, молодятам, які не мають достатнього професіоналізму, досвіду роботи і високих заробітків, необхідно вирішувати питання матеріального забезпечення сім'ї, професійного зростання і самоствердження в професії, все це вимагає чималих матеріальних витрат і стримує зростання рівня життя. З іншого боку, молодь в силу свого віку не володіє життєвим досвідом в налагодженні подружніх відносин, тому до ризиків розлучення схильні в першу чергу саме молоді сім'ї (Мустафаєва, 2009).

Молода сім'я має чимало проблем в питаннях працевлаштування та зайнятості. На сучасному етапі в сфері зайнятості найважливішими якостями стають сприйнятливість працівників до інновацій, здатність швидко адаптуватися до постійних технологічних змін у виробничих процесах. Оскільки ці якості більш властиві молодим людям, вони можуть успішно конкурувати зі старшими поколіннями. Роботодавець зацікавлений в наймі молоді кваліфікованої робочої сили. Молоді фахівці отримують сучасну освіту, що дозволяє роботодавцю заощадити витрати на їх навчання і підвищення кваліфікації. У той же час ставки молодих фахівців менше ставок досвідчених працівників, що створює проблеми зростання добробуту молодих сімей, особливо з малолітніми дітьми. У той же час роботодавці нерідко насторожено ставляться до молодих людей, сумніваючись в якості їх професійної підготовки та кваліфікації, відсутності досвіду роботи, завищеної самооцінки, а також завищених вимог до умов і оплати праці, невизначеності трудових і професійних інтересів, соціальної, психологічної

та сімейної нестабільності. Особливо насторожено ставляться роботодавці до молодих жінок, яким доводиться поєднувати професійні та сімейні обов'язки, що є фактором зниження ефективності праці (Шнейдер, 2000).

Думки молоді щодо репродуктивної поведінки, сімейних цінностей, виховання підростаючого покоління дуже важливі. Сьогоднішні молоді люди в майбутні роки будуть не тільки формувати сімейну структуру населення, а й визначати демографічну ситуацію країни в цілому (Палос, 2006).

При сучасному типі репродуктивної поведінки внутрішньосімейне регулювання дітонародження отримує загальне поширення, перетворюється на невід'ємну рису способу життя людей і стає одним з головних чинників, що визначає рівень народжуваності. Дослідження вчених показують, що зберігається дітоцентриський тип сімейних відносин, який визначає характер взаємин подружжя і соціальний потенціал сім'ї. В сучасних конкретних умовах України, поряд з репродуктивними функціями, найбільш пріоритетними цінностями сім'ї є діти, їх освіта, реалізація особистих здібностей.

В першу чергу створення сім'ї символізується народженням дитини, що зміцнює не тільки духовну міцність сім'ї, а й фізичне здоров'я в першу чергу жінки, тому що дітородна функція при правильному підході тільки зміцнює стан членів сім'ї. Потенціал здоров'я і звичний стиль життя людини закладається в дитинстві. Сімейне оточення вносять першочерговий і істотний внесок в загальний стан здоров'я і благополуччя всіх членів сім'ї, і розглядається як найважливіший ресурс формування здоров'я та здорового способу життя. Показники проведеного аналізу літературних джерел яскраво свідчать про те, що в більшості сімей не тільки змінили, ставлення до свого здоров'я після початку сімейних відносин, але і підтримують здоровий спосіб життя (Ведунг, 2007).

Демографічні перспективи країни в значній мірі залежать від стану і розвитку сімейно-шлюбних відносин. Для оцінки перспектив демографічного

розвитку важливо здійснювати моніторинг рівня і якості життя сім'ї, рівня дітності сімей – числа, статі, віку дітей протягом їхнього життєвого циклу, вивчати репродуктивні наміри сімей. Крім того, доцільно враховувати зміну співвідношення чисельності міських і сільських сімей (в селах, як правило, народжуваність вище, ніж в містах), динаміку рівня освіти, в тому числі жінок фертильного віку, віку жінок при вступі в шлюб і інші показники, що можуть вплинути на формування і демографічний розвиток сім'ї в майбутні роки.

Результати аналізу літературних джерел показали, що молода сім'я в Україні має необхідні передумови для формування і розвитку. Це є результатом здорової демографічної ситуації та проведеної соціальної політики держави. Підтримка сім'ї здійснюється на державному рівні. Дослідники неодноразово наголошували на необхідності підтримки молодих сімей, як тієї частини населення, яка завтра стане продовжувати розпочаті нині реформи і вести країну вперед. З урахуванням демографічних особливостей зростання добробуту молодих сімей є фактором неодмінної умови поліпшення життя всього населення. З цієї точки зору підтримка молодих сімей має особливо важливе соціально-демографічне значення. Зокрема, результатом цього може стати підвищення ролі сім'ї «у вихованні фізично здорового і духовно зрілого, що володіє самостійним мисленням гармонійно розвиненої покоління», що є важливим фактором якості розвитку населення в перспективі. Сучасний Україна нарощує темпи економічного зростання, що засновані на розширенні інтенсивних факторів розвитку. Попереду величезна робота з модернізації економіки, по реалізації стратегії інноваційного розвитку країни, яка спирається на підвищення якості людського потенціалу. Такі цілі і завдання можуть бути досягнуті тільки в спільних зусиллях держави і сім'ї як найважливішого осередку суспільства, де і формується якісно нове покоління, здатне не тільки освоювати, але і розробляти нові технології (Шміт, 2001).

Таким чином, молода сім'я як демографічна та соціально-економічна категорія і найважливіший соціальний інститут суспільства потребує всебічної підтримки з боку родичів, держави і суспільства. Здійснюється цілий комплекс заходів соціальної допомоги матері і дитині.

Основними напрямками інноваційної державної підтримки молодих сімей на державному рівні є:

- вдосконалення організаційно-правових основ зміцнення сім'ї та формування нової моделі сім'ї в Україні;
- підвищення відповідальності сім'ї за виховання дитини, зміцнення, збереження і розвиток сімейних цінностей, дотримання прав членів сім'ї;
- створення в сім'ях спокійної, дружної і сприятливої атмосфери, наповнення конкретним змістом духовно-просвітницької роботи;
- впровадження системи, що забезпечує цілеспрямованість і актуальність фундаментальних, прикладних та інноваційних досліджень в сфері сім'ї та застосування їх результатів на практиці;
- розвиток системи забезпечення репродуктивного здоров'я та демографічного розвитку сім'ї, рівня добробуту і благополуччя сімей;
- підвищення ефективності системи надання дієвої, якісної, методичної та консультативної допомоги сім'ям, а також практичної соціальної допомоги у важких життєвих ситуаціях, вирішенні їх сімейних проблем;
- вдосконалення освітньої системи підготовки молоді до сімейного життя та попередження сімейних конфліктів і розлучень на основі результатів прикладних та інноваційних досліджень;
- впровадження ефективних форм підвищення кваліфікації кадрів у сфері підготовки молоді до сімейного життя, вирішення конфліктних ситуацій в сім'ї, попередження розлучень, а також з інших питань, пов'язаних зі зміцненням духовно-моральних цінностей в сім'ях;
- підвищення ролі сім'ї в збереженні миру і стабільності в суспільстві і створення міцних сімей, народження здорових дітей, ведення здорового

способу життя, забезпечення права дитини жити і виховуватися в сім'ї, виховання гармонійно розвиненої покоління, забезпечення гідної старості.

Отже, кінцевим результатом ефективної реалізації реформ у сфері сімейної політики має стати повноцінне втілення в суспільстві моделі сучасної сім'ї та конституційного принципу «Сім'я перебуває під захистом суспільства і держави». Сімейна політика розглядається як органічна частина всієї соціальної політики, здатної позитивно змінити спосіб життя людей, їх систему цінностей і переваг. Важко знайти який-небудь напрямок соціальної політики та економічного розвитку, що так чи інакше не торкався б сім'ю. Такі пріоритети відповідають інтересам суспільства і кожної сім'ї. Формування демографічної ситуації в перспективі, якісний розвиток населення, а також і темпи економічного зростання значною мірою залежатимуть від надійності сімейно-шлюбних відносин і динаміки репродуктивних намірів, що складається в молодих сім'ях.

Висновки до II розділу

У другому розділі роботи нами були розглянуті методичні особливості інноваційні технології й інноваційні підходи соціального захисту.

Була приведена загальна характеристика понять «інновації», «інноваційні підходи», визначено, що інноваційну систему можемо як систему для створення і поширення нових технологій, що в кожній країні є така система, навіть якщо вона слабка або низька по потужності. Згідно з цим визначенням, навіть якщо країна має дуже слабку систему для створення нових технологій, її система поширення технологій з-за кордону має бути присутня. Якщо, з іншого боку, ми розглядаємо інноваційну систему в вузьких термінах як єдиний механізм для створення нових технологій, то цілком ймовірно, що в багатьох країнах немає національних інноваційних систем.

Описані методичні особливості використання інноваційних підходів соціального захисту та виділено, що аналітична перспектива, що базується на підході, заснованому на надійній моделі, дозволяє нам аналізувати планування соціальних інновацій і робить можливим втручання з боку складних організацій, що володіють відповідальністю в публічній сфері. У зв'язку з цим внесок даного аналізу літературних джерел значний: окреслені ключові теоретичні основи соціальних інновацій щодо розробки, реалізації та оцінки державної політики, що дозволяє конкретним планам зробити їх емпірично доступними.

Охарактеризовано соціальний захист молоді сім'ї у сучасному вимірі інноваційних підходів, та зроблено висновки, що сімейна політика розглядається як органічна частина всієї соціальної політики, здатної позитивно змінити спосіб життя людей, їх систему цінностей і переваг. Важко знайти який-небудь напрямок соціальної політики та економічного розвитку, який так чи інакше не торкався б сім'ї. Такі пріоритети відповідають інтересам суспільства і кожної сім'ї. Формування

демографічної ситуації в перспективі, якісний розвиток населення, а також і темпи економічного зростання значною мірою залежатимуть від надійності сімейно-шлюбних відносин і динаміки репродуктивних намірів, що складається в молодих сім'ях.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У ПРОЦЕСІ ЗАХИСТУ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

3.1. Дослідження основних проблем, які виникають у сучасної молоді сім'ї

З метою дослідження основних проблем, які виникають у сучасної молоді сім'ї, нами було важливо визначитися з контингентом досліджуваних (респондентів) та вибором методів дослідження. У дослідженні взяли участь члени молоді сім'ї, які проживають в місті Ізмаїл. Вибірка респондентів випадкова (47 сімей). Діагностика проходила на базі Комунальної установи «Ізмаїльський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» (адреса закладу: Україна, 68600, Одеська обл., місто Ізмаїл, проспект Миру, будинок 27-А) протягом місяця. Основним методом дослідження виступило анкетування (анкета представлена у додатку А до роботи).

Значну роль у побудові сімейних стосунків відіграють сімейні конфлікти. Найчастіше вони здатні виникати через незадоволеність потреб членів сім'ї. Виходячи з цього, нами були виділені основні причини виникнення сімейних конфліктів (рисунок 3.1): психосексуальна несумісність; неповага до почуттів членів сім'ї; відсутність турботи, уваги з боку чоловіка (дружини); пристрасть одного з членів сім'ї до задоволення власних потреб (вживання алкоголю, наркотиків); значні відмінності в потребах при проведенні дозвілєвого часу; житлово-побутові проблеми; матеріально-фінансові труднощі.

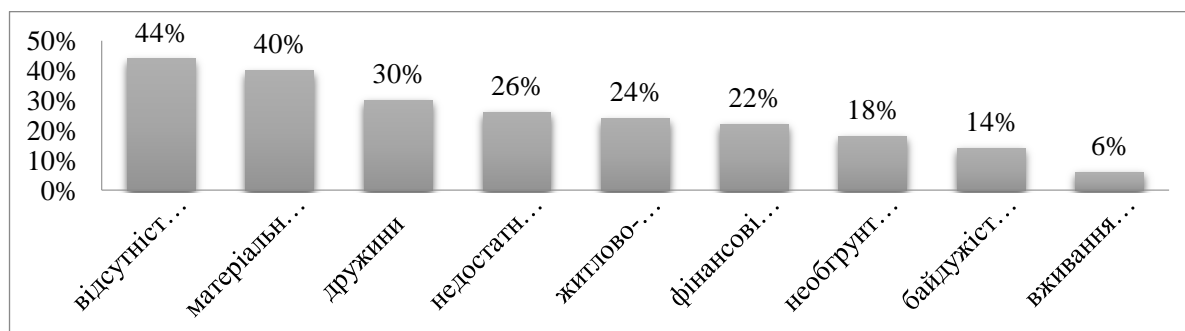

Рис 3.1. Основні причини виникнення сімейних конфліктів

Як видно з діаграми на рисунку 3.1, найбільш вагомими, на думку респондентів, причинами виникнення сімейних конфліктів є: поведінка чоловіка і матеріальні труднощі.

Ставлення до допомоги з боку соціальних служб. В якості індикаторів дослідження виступили: звернення до соціальних служб (відповіді на питання: «Чи зверталися Ви за допомогою до соціальних служб?»); актуальні питання соціальних працівників до молодого сім'ї (відповіді на питання: «З яких проблем Ви б хотіли отримати допомогу від соціальних служб?», «Які питання з виховання дитини в сім'ї є для Вас найбільш складними, для здійснення яких потрібна допомога?»). На жаль, жоден з респондентів не звертався за допомогою до соціальних служб, що пов'язано зі структурою вибірки: серед опитаних не виявилось сімей, які перебували б у кризовому становищі. Але результати свідчать про наявність потреби молодих сімей звертатися за допомогою до фахівців за рішенням сімейних конфліктів. На рисунку 3.2 представлені найбільш актуальні потреби в допомозі з боку соціальних служб.

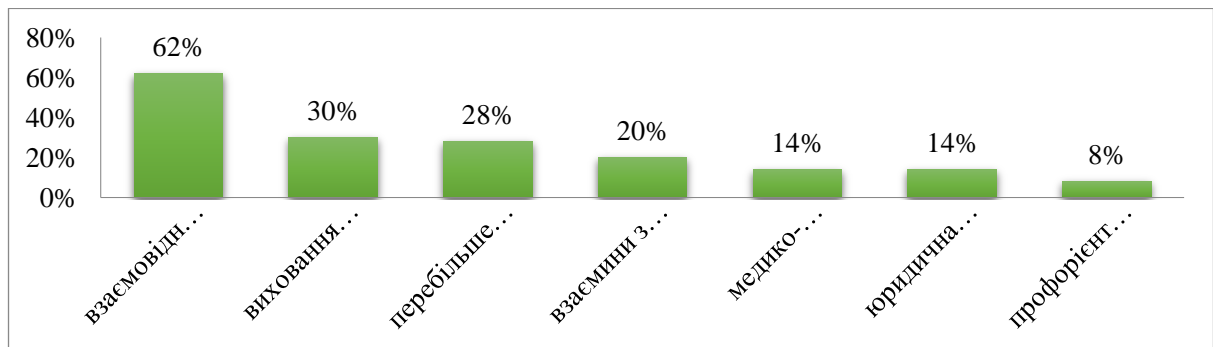

Рис. 3.2. Допомога, яку хотіли б отримати членів молодого сім'ї від соціальних служб

До найбільш актуальних проблем, які хотіли б вирішити члени молодих сімей за допомогою фахівців соціальних служб можна віднести:

- несприятливість соціально-психологічного клімату в родині,
- відносини з членами сім'ї;
- виховання дітей.

Тобто до найбільш значущих питань можна віднести психолого-педагогічні питання. Вони можуть виступати в якості змістовних особливостей діяльності соціальних працівників, а також в якості діагностичних критеріїв для виявлення проблемних сімей. Ймовірно, що ті члени молодих сімей, які незадоволені шлюбом, найбільше потребують саме психологічної допомоги (проблеми взаємовідносин між членами сім'ї відповідають саме цій групі респондентів, а їх 36% від загальної кількості опитаних).

На рисунку 3.3 представлений рейтинг найбільш затребуваних соціальних послуг, які б хотіли отримувати членів молоді сім'ї від соціальних служб:

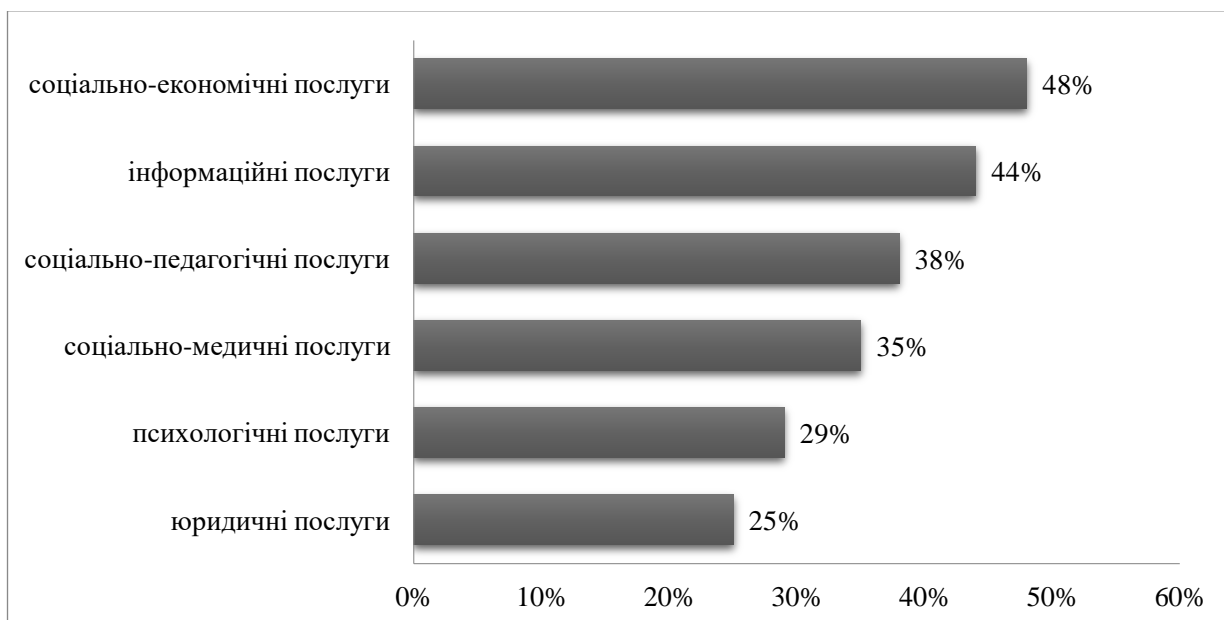

Рис.3.3. Послуги, які хотіли б отримувати неповні сім'ї від соціальних служб (можна було вибирати кілька варіантів)

Виховання дітей виступає як проблемна сфера для молодих сімей та третина опитаних хотіли б отримати допомогу у її вирішенні з боку соціальних служб (рис. 3.4).

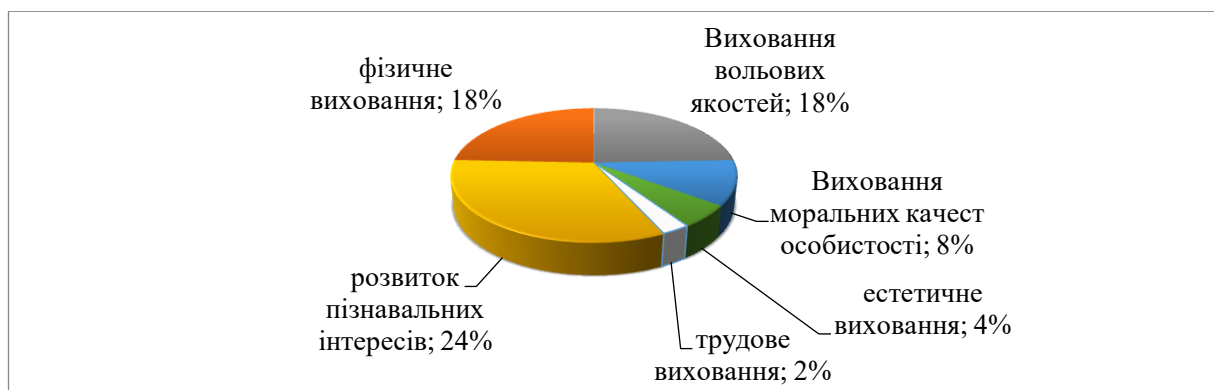

Рис. 3.4. Найбільш важкі для молоді сім'ї питання виховання дитини

Як бачимо з діаграми вище, до найбільш складних питань виховання дітей члени молодих сімей вважають розвиток пізнавальних інтересів, фізичне виховання і виховання вольових якостей. Виховання дітей саме найбільш проблемне поле для багатьох соціальних служб і начальних виховних установ, центрів.

Особливої уваги надається питанню інтелектуального розвитку дітей, а саме: розвитку пізнавальних психічних процесів (мисленню, уваги, пам'яті, уваги), підтримці креативних якостей дітей, підготовка до школи та інші. Ці питання займають величезну частину сфери діяльності соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів, і в комплексі повинні бути спрямовані на розвиток цілісної особистості дитини.

Отже, за допомогою соціальної діагностики ми змогли виявити дві основні групи проблем, з якими стикаються члени сучасної молоді сім'ї в м. Ізмаїл (до вибірки дослідження, яка була випадковою, увійшли сім'ї відносно благополучні і повні):

1) проблеми, які пов'язані з рішенням сімейних конфліктів, проблеми спілкування – не сформованість навичок спілкування, здатності розуміння

емоційного стану і поведінки інших людей і неконструктивне вирішення сімейних конфліктів;

2) проблеми, які пов'язані з плануванням, народженням і вихованням дитини – переживання молодих дружин, пов'язані з вагітністю, емоційне сприйняття дитини, встановлення позитивних контактів з дитиною, прийняття соціальної і психологічної ролі батьківства.

3.2. Впровадження заходів заснованих на інноваційних підходах, які спрямовані на захист молоді сім'ї

Було вирішено впровадити заходи, які засновані на інноваційних підходах, з метою захисту молодих сімей, проаналізувати роботу існуючих та діючих спеціалізованих центрів (центри створені на базі Комунальної установи «Ізмаїльський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)»).

Для формування кар'єрних навичок в таких центрах постійно реалізуються курси підвищення кваліфікації, всілякі навчальні семінари, професійні майстер-класи та інші важливі і комплексні заходи. Адміністрацією центрів запрошуються також видатні фахівці в професійних галузях, щоб ті ділилися досвідом, давали необхідні настанови, а можливо і залучали на роботу молодих фахівців. Така активна діяльність в сфері соціального захисту молоді сім'ї передбачає, що, по-перше, члени молоді сім'ї будуть задіяні в програмах розвитку професійних якостей, по-друге, відбудеться залучення більшої кількості населення, яке можна віднести до категорії «члени молоді сім'ї», що безсумнівно, важливо для розвитку українського державотворення.

Основними соціально-економічними та суспільно-культурними показниками залучення членів молоді сім'ї до реалізації відповідних програм можуть бути:

- збільшення кількості залучених громадян у суспільно-культурні заходи, а, отже, велика зайнятість людей в корисних програмах;
- зниження рівня безробіття в соціальній групі «члени молодшої сім'ї»;
- формування в членів молодшої сім'ї якісної системи поглядів на професійний розвиток, реалізацію творчих проєктів, систему поглядів в сфері фізичного виховання.

Говорячи про програми та напрями розвитку соціального захисту молодшої сім'ї, треба мати на увазі, що розвиток кожної особистості в соціальній групі «члени молодшої сім'ї» буде ефективним за умов, коли заходи будуть спрямовані на розвиток кожної персоніфікованої особистості, а не створені за шаблонами або методиками соціалістичного минулого.

Безсумнівно, в силу свого молодого віку досліджувана нами соціальна група володіє характерними для неї якостями:

- мобільність в реалізації свого побуту і своїх соціально-побутових умов;
- ініціативність в реалізації своїх і суспільних проєктів і життєвих завдань;
- сприйнятливність до нових проєктів, новим важким завданням, новим технологічним відкриттям і напрямками роботи в професійній сфері;
- протидія викликам із зовнішнього середовища, підвищені якості щодо стресостійкості.

У зв'язку з вищевикладеним програми розвитку соціального захисту молодшої сім'ї повинні володіти не тільки новими підходами до їх реалізації, а й наповнені відповідними заходами, націленими на активізацію всього комплексу якостей особистостей даної соціальної групи.

З метою залучення членів молодшої сім'ї до безпосередньої участі в суспільно-політичному житті міста, на базі Комунальної установи «Ізмаїльський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)») створена рада членів молодшої сім'ї щодо роботи з молодими сім'ями. Основною метою Ради є активізація суспільно-політичної

діяльності членів молодшої сім'ї та молодих депутатів, а також залучення їх в соціально-економічний процес, сприяння в захисті прав і законних інтересів молодих громадян, вирішення проблем членів молодшої сім'ї.

Спектр підходів до їх реалізації в структурі соціального захисту молодшої сім'ї ґрунтуються на різних спрямуваннях:

- Цивільно-патріотичне спрямування і спектр підходів їх реалізації. Безсумнівно, що патріотичне виховання важливо як для цілої держави, так і для окремих в його структурі муніципальних утворень. На постійній основі проводяться заходи, пов'язані з вихованням якостей патріотизму особистості у молодого покоління, в тому числі: захід «Місячник оборонно-масової та військово-патріотичної роботи», велике і значиме свято «День призовника», масові заходи, приурочені до Дня Перемоги, дню Пам'яті і скорботи, дня Державного прапора, дослідно-професійні клуби за професіями, зльоти, форуми, військово-спортивні змагання.

- Творчо-інтелектуальний напрямок і спектр підходів їх реалізації. У більшості випадків, це проекти в сфері розвитку інтелектуального потенціалу особистості у членів молодшої сім'ї за допомогою ігор «Що? Де? Коли?», Конкурси поетичної майстерності, вокальні конкурси та проекти. Попередження асоціальних явищ, формування і розвиток поглядів в частині здорового ставлення до свого життя. У більшості випадків це агітаційна робота, бесіди та проекти з пропаганди здорового способу життя та згубність шкідливих звичок. Головний проект напрямку – «Патруль безпеки».

- Профілактична робота в сфері екстремізму. Профілактичні заходи, спрямовані на ліквідацію бездоглядності та правопорушень. Проекти з актуальних тем і напрямків, приуроченим до знаменних і історично важливих дат; участь в актуальних акціях політичного, державного життя та освіти, антинаркотичної агітації і пропаганді ЗСЖ; заходах і акціях спортивної, фізкультурної та дозвільної спрямованості.

В рамках досліджуваної програми виділимо основні завдання та напрямки, які будуть реалізовані в сформованих соціально-економічних, організаційно-правових умов:

- громадянське виховання соціальної групи «члени молодшої сім'ї»,
- патріотичне виховання соціальної групи «члени молодшої сім'ї»,
- творче виховання соціальної групи «члени молодшої сім'ї»,
- інтелектуальне виховання соціальної групи «члени молодшої сім'ї»,
- духовно-моральний розвиток соціальної групи «члени молодшої сім'ї»;
- заходи профілактики та забезпечення зниження бездоглядності соціальної групи «члени молодшої сім'ї»;
- формування підходів до виховання в свідомості членів молодшої сім'ї, що важливо і необхідно вести здоровий спосіб життя;
- сприяння економічній самостійності та виховання сучасних поглядів на економічні процеси у представників соціальної групи «члени молодшої сім'ї»;
- розвиток системи підтримки інноваційних проєктів, інноваційних проєктів, які можуть реалізовувати члени молодшої сім'ї в рамках своїх професійних інтересів;
- формування і розвиток особливостей в сфері професійної праці, спрямованості особистості на якісне виконання своїх трудових обов'язків на робочому місці;
- розвиток системи взаємодії і допомоги членам молодшої сім'ї, активними, муніципальними громадськими об'єднаннями.

Обсяг фінансування програми «Члени молодшої сім'ї» з коштів районного (міського) бюджету визначено на основі кошторисів на проведення заходів і витрат на реалізацію аналогічних заходів, що реалізуються Радою в рамках діючих програм, з урахуванням індексів-дефляторів і прогнозованої оцінки витрат.

Для реалізації Програми можуть залучатися також позабюджетні джерела – кошти громадських організацій, спонсорські та інші засоби. В рамках даної Програми передбачаються наступні заходи:

- організація та проведення актуальних та військово-спортивних ігор і змагань, зльотів, Уроків мужності, вечорів Пам'яті, акцій, мітингів; участь в крайових і зональних заходах, конкурсах і оглядах;

- організація і проведення заходів, присвячених святковим та пам'ятним датам («День Незалежності», «День молоді», «День сім'ї, любові і вірності», «Міжнародний День сім'ї», «День матері»), в тому числі з участю професійних творчих колективів;

- організація і проведення заходів щодо організації зайнятості членів молоді сім'ї, в тому числі «Ярмарку вакансій»;

- організація і проведення заходів, спрямованих на розвиток трудового руху, участь в заходах;

- організація і проведення заходів, спрямованих на підтримку діяльності членів молоді сім'ї;

- організація і проведення заходів, спрямованих на розвиток добровольчого (волонтерського) руху;

- організація і проведення заходів, конкурсів, фестивалів, спрямованих на розвиток системи роботи за місцем проживання (клуби за місцем проживання, дворові майданчики).

Активною є також робота в інтернет просторі: працюють групи в соціальній мережі Facebook: «молодь Ізмаїла», «Молоді родини Ізмаїла», «Молоді сім'ї, що потребують допомоги»; ведеться акаунт у соціальній мережі Instagram, Twitter. Загальна кількість передплатників по всіх акаунтах становить 14134 людини. Також в рамках роботи в інтернет-просторі проводиться моніторинг сайтів, акаунтів, які здійснюють реалізацію імовірно наркотичних і психотропних речовин, інформаційний контент яких носить екстремістський характер.

Також важливо проводити роботу в частині міждержавного спілкування в рамках програм, коли член молодого сім'ї зможе інтегруватися в територію сусідніх міжрайонних та міжобласних утворень. Такі проекти допоможуть більшою мірою задіяти творчий, духовний потенціал різних по вихованню та світогляду представників членів молодого сім'ї. Додатковим стимулом у розвитку соціального захисту молодого сім'ї було б не «замикатися» на рівні державного утворення, а залучати членів молодого сім'ї з муніципальних утворень в райони і адміністративні центри. Такі підходи допоможуть реалізувати в проектах нові ідеї та технології.

Важливим аспектом в додаток до всіх заходів і програм розвитку соціального захисту молодого сім'ї є освітні проекти. Тому на території соціальної групи «члени молодого сім'ї» необхідно пропагувати формування власної внутрішньо особистісної системи через навчання у навчальних закладах, підвищення кваліфікації та проходження курсів розвитку особистості. Вкрай важливі пропаганда читання, відвідування бібліотек та ін. Освітні ресурси мають бути з певним вектором розвитку якостей «підприємців»: підприємець зі значенням новатор, ініціативна людина, яка вишукує в будь-яких ситуаціях ресурси для розвитку. Виховна робота, яка здійснюється з молодим сім'єю, має сприяти успішній соціалізації молодого покоління, залученню в соціально-значиму, наукову і творчу діяльність, формуванню певних компетенцій і умінь.

3.3. Кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів. Пропозиції щодо покращення соціального захисту сучасної молодого сім'ї крізь призму інноваційних підходів

Для проведення кількісного та якісного аналізу ефективності запропонованих заходів, нами було вирішено провести повторне анкетування (опитування) респондентів. Було приділено більше уваги блоку «*Ставлення*

до допомоги з боку соціальних служб». В якості індикаторів дослідження виступили: звернення до соціальних служб (відповіді на питання: «Чи зверталися Ви допомогою до соціальних служб?»); актуальні питання соціальної роботи з молодю сім'єю (відповіді на питання: «Допомогу по яких питаннях Ви хотіли б отримати від соціальних служб?», «Які питання виховання дитини в сім'ї є для Вас найбільш складними, для здійснення яких потрібна допомога?»). Цього разу нами було виявлено, що респонденти зверталися за допомогою до соціальних служб. Результати свідчать про наявність подальших потреб молодих сімей звертатися за допомогою до фахівців за рішенням сімейних конфліктів. На рисунку 3.5 представлені найбільш актуальні потреби в допомозі з боку соціальних служб.

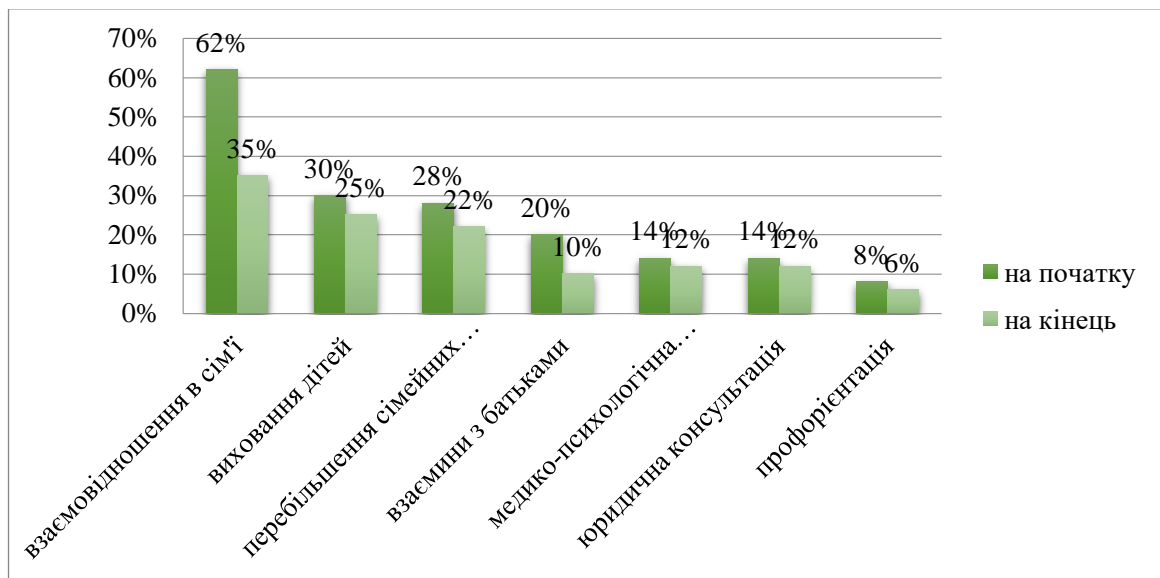

Рис. 3.5. Допомога, яку хотіли б отримати члени молоді сім'ї від соціальних служб

Дані змінилися, але, все ж таки, до найбільш актуальних проблеми, які хотіли б вирішити члени молодих сімей за допомогою фахівців соціальних служб можна віднести: несприятливість соціально-психологічного клімату в родині, відносини з членами сім'ї і виховання дітей. Тобто до найбільш значущих питань можна віднести психолого-педагогічні питання. Вони

можуть виступати в якості змістовних особливостей діяльності соціальних працівників, а також в якості діагностичних критеріїв для виявлення проблемних сімей. Ймовірно, що ті члени молодих сімей, які незадоволені шлюбом, найбільше потребують саме психологічної допомоги (проблеми взаємовідносин між членами сім'ї відповідають саме цій групі респондентів).

Незважаючи на те, що дані змінилися, але на рисунку 3.6 представлений рейтинг найбільш затребуваних соціальних послуг, які б хотіли отримувати членів молодшої сім'ї від соціальних служб.

Рис.3.6. Послуги, які хотіли б отримувати неповні сім'ї від соціальних служб (можна було вибирати кілька варіантів)

Виховання дітей продовжує виступати як проблемна сфера (рис. 3.7) для молодих сімей та є бажаною, які хотіли б отримати допомогу з боку соціальних служб.

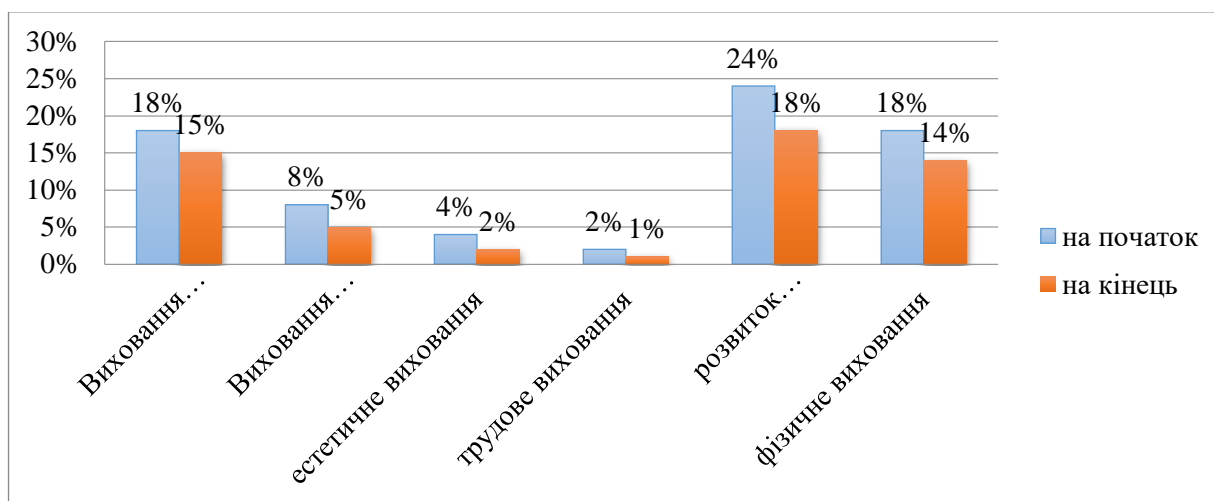

Рис. 3.7. Найбільш важкі для молоді сім'ї питання виховання дитини

Як бачимо з діаграми вище, до найбільш складних питань виховання дітей члени молодих сімей й досі вважають розвиток пізнавальних інтересів, фізичне виховання і виховання вольових якостей. Виховання дітей саме найбільш проблемне поле для багатьох соціальних служб і навчально-виховних установ, центрів.

Нижче представлена порівняльна таблиця, в якій порівнюються дані з рисунку 3.2, 3.3, 3.4 з даними рис. 3.5, 3.6, 3.7. с % їх покращення після проведеної експериментальної роботи.

Порівняльні дані показників на початку та після експерименту

<i>Потреби членів молодшої сім'ї</i>			
Показники	На початок Експерименту (%)	На кінець Експерименту (%)	Результат (%)
Взаємовідношення в сім'ї	62	35	27
Виховання дітей	30	25	5
Перебільшення сімейних конфліктів	28	22	6
Взаємини з батьками	20	10	10
Медико-психологічна консультація	14	12	2
Юридична консультація	14	12	2
Профорієнтація	8	6	2
<i>Послуги, які хотіли б отримувати неповні сім'ї від соціальних служб</i>			
Юридичні послуги	25	21	4
Психологічні послуги	29	20	9
Соціально-медичні послуги	35	29	6
Соціально-педагогічні послуги	38	29	9
Інформаційні послуги	44	33	11
Соціально-економічні послуги	48	41	7
<i>Найбільш важкі для молодшої сім'ї питання виховання дитини</i>			
Виховання вольових якостей	18	15	3
Виховання моральних якостей особистості	8	5	3
Естетичне виховання	4	2	2
Трудове виховання	2	1	1
Розвиток пізнавальних інтересів	24	18	6
Фізичне виховання	18	14	4

Як бачимо, з порівняльної таблиці, після проведення експерименту залишається у полі особливої уваги питання інтелектуального розвитку дітей, а саме: розвитку пізнавальних психічних процесів (мисленню, уваги, пам'яті,

уяви), підтримці креативних якостей дітей, підготовка до школи та інші. Ці питання займають величезну частину сфери діяльності соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів, і в комплексі повинні бути спрямовані на розвиток цілісної особистості дитини.

Отже, за допомогою повторного опитування ми змогли зі зниженими показниками, знову ж виявити дві основні групи проблем, з якими стикаються члени сучасної молодшої сім'ї в м. Ізмаїл (як зазначено й раніше, до вибірки дослідження, яка була випадковою, увійшли сім'ї відносно благополучні і повні):

1) проблеми, які пов'язані з рішенням сімейних конфліктів, проблеми спілкування – не сформованість навичок спілкування, здатності розуміння емоційного стану і поведінки інших людей і неконструктивний рішення сімейних конфліктів;

2) проблеми, які пов'язані з плануванням, народженням і вихованням дитини – переживання молодих дружин, пов'язані з вагітністю, емоційне сприйняття дитини, встановлення позитивних контактів з дитиною, прийняття соціальної і психологічної ролі батьківства.

Також нами були запропоновані пропозиції щодо покращення соціального захисту сучасної молодшої сім'ї крізь призму інноваційних підходів.

Таким чином, провівши аналіз реалізації соціального захисту молодшої сім'ї пропонуємо наступне:

- розглядати політику з соціального захисту членів молодшої сім'ї безпосередньо як внесок в майбутнє покоління;

- реалізувати систему заходів по перетворенню соціальної групи «члени молодшої сім'ї» в одну з важливих, комплексних і творчих сил соціально-економічного розвитку – для оптимізації роботи місцевим органам соціального захисту необхідно створити «Відділ у справах членів молодшої сім'ї»;

- реалізувати комплекс заходів щодо реалізації напрямів формування і розвитку соціального захисту молодой сім'ї, підвищення ефективності існуючих заходів, спрямованих на розвиток членів молодой сім'ї;

- активізувати взаємодію (з огляду на перший пункт вище) з усіма організаціями;

- систематизувати роботу, провести ознайомчу роботу з усіма проектами в сфері розвитку членів молодой сім'ї, перейняти досвід і транслювати позитивні практики.

На молоду сім'ю впливає фінансова криза, сім'я має свої переваги, особливості. Також на молоду сім'ю впливає:

- недостатній рівень матеріальної і фінансової забезпеченості.

- необхідність отримання психологічної допомоги при адаптації до сімейного життя;

- висока ціна на житло;

- труднощі з отриманням робочого місця відповідно до освіти.

Проаналізувавши дану ситуацію можна прийти до висновку, що державна підтримка дуже важлива для молодой сім'ї. В першу чергу необхідно закласти такі механізми:

- дозволяти малому осередку суспільства вирішувати житлові проблеми;

- розширювати можливості при отриманні робочого місця;

- дозволяти вирішувати соціальні проблеми;

- створювати соціальні центри обслуговування для молодой сім'ї.

Особливу увагу слід приділити наступного питання про народження дітей. У більшості країн турбота про народження дітей дуже важлива, навіть введена в ранг державної політики. У нашій країні низька народжуваність, і держава недостатньо приділяє цьому увагу.

Висновки до III розділу

У третьому розділі роботи було проведене експериментальне дослідження впровадження інноваційних підходів у процесі захисту молоді сім'ї.

На початку було проведене дослідження основних проблем, які виникають у сучасній молоді сім'ї, та виявлені основні проблемні сфери сучасних молодих сімей, які потребують соціального захисту. Згодом було здійснення впровадження заходів заснованих на інноваційних підходах, які спрямовані на захист молоді сім'ї, та був проведений кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів. За допомогою повторного опитування ми змогли зі зниженими показниками, знову ж виявити дві основні групи проблем, з якими стикаються члени сучасної молоді сім'ї в місті Ізмаїл (як зазначено й раніше, до вибірки дослідження, яка була випадковою, увійшли сім'ї відносно благополучні і повні): проблеми, які пов'язані з рішенням сімейних конфліктів, проблеми спілкування – не сформованість навичок спілкування, здатності розуміння емоційного стану і поведінки інших людей і неконструктивний рішення сімейних конфліктів; проблеми, які пов'язані з плануванням, народженням і вихованням дитини – переживання молодих дружин, пов'язані з вагітністю, емоційне сприйняття дитини, встановлення позитивних контактів з дитиною, прийняття соціальної і психологічної ролі батьківства

Наприкінці були запропоновані пропозиції щодо покращення соціального захисту сучасної молоді сім'ї крізь призму інноваційних підходів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У першому розділі дослідження були розглянуті теоретичні основи соціального захисту сучасної молоді сім'ї.

При аналізі особливостей сучасної молоді сім'ї, поняття та її сутності, виділили, що молоді сім'ї називають подружню пару з дітьми або без них при тривалості сімейного життя до п'яти років і віці подружжя не старше 30 років. На соціально-психологічне здоров'я сім'ї впливають безліч факторів: структурно-функціональний (склад сім'ї, стиль сімейного виховання), соціально-психологічний (психологічний клімат сім'ї і стиль сімейної взаємодії) і індивідуально-психологічний (психологічні особливості батьків і дітей, сімейні цінності). Норма в здоров'ї членів сім'ї або відхилення від норми адекватно відображаються на психічному здоров'ї не тільки окремої особистості, а в підсумку на соціально-психологічному здоров'ї сім'ї в цілому

В ході опису найбільш характерних проблем молоді сім'ї, визначили, що для молоді сім'ї в Україні вважається житлова проблема. Проблема подружніх конфліктів в молодій сім'ї стоїть особливо гостро і розглядається дослідниками окремо в контексті психології і конфліктології. Ще одна група проблем – проблеми працевлаштування молодого фахівця. Молода сім'я на першому етапі свого життєвого шляху, а також при народженні дитини гостро потребує поради і практичної допомоги батьків. Останнім часом спостерігається активізація уваги дослідників до проблеми толерантності в молодих сім'ях. Серйозним викликом сучасності можна назвати проблему залежностей молодого подружжя від батьків. Проблемне поле соціального функціонування молоді сім'ї є великим і вимагає серйозного наукового аналізу

В процесі характеристики особливостей соціального захисту молоді сім'ї, зроблено висновки, що для забезпечення комплексної соціальної підтримки сімей з дітьми в системі соціального захисту населення

функціонує велика кількість організацій підтримки сім'ї та дитинства: центри соціальної допомоги сім'ї і дітям, соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх, центри підтримки сім'ї та дитинства, відділення по роботі з сім'ями та дітьми в центрах соціального обслуговування. Розвиток мережі спеціалізованих установ – це доступність широкого спектру безкоштовних послуг соціального обслуговування, які забезпечують молодій сім'ї професійне сприяння і допомогу в різних життєвих ситуаціях.

У другому розділі роботи нами були розглянуті методичні особливості інноваційні технології й інноваційні підходи соціального захисту.

Була приведена загальна характеристика понять «інновації», «інноваційні підходи», визначено, що інноваційну систему можемо як систему для створення і поширення нових технологій, що в кожній країні є така система, навіть якщо вона слабка або низька по потужності. Згідно з цим визначенням, навіть якщо країна має дуже слабку систему для створення нових технологій, її система поширення технологій з-за кордону має бути присутня. Якщо, з іншого боку, ми розглядаємо інноваційну систему в вузьких термінах як єдиний механізм для створення нових технологій, то цілком ймовірно, що в багатьох країнах немає національних інноваційних систем.

Описані методичні особливості використання інноваційних підходів соціального захисту та виділено, що аналітична перспектива, що базується на підході, заснованому на надійній моделі, дозволяє нам аналізувати планування соціальних інновацій і робить можливим втручання з боку складних організацій, що володіють відповідальністю в публічній сфері. У зв'язку з цим внесок даного аналізу літературних джерел значний: окреслені ключові теоретичні основи соціальних інновацій щодо розробки, реалізації та оцінки державної політики, що дозволяє конкретним планам зробити їх емпірично доступними.

Охарактеризовано соціальний захист молодій сім'ї у сучасному вимірі інноваційних підходів, та зроблено висновки, що сімейна політика

розглядається як органічна частина всієї соціальної політики, здатної позитивно змінити спосіб життя людей, їх систему цінностей і переваг. Важко знайти який-небудь напрямок соціальної політики та економічного розвитку, який так чи інакше не торкався б сім'ї. Такі пріоритети відповідають інтересам суспільства і кожної сім'ї. Формування демографічної ситуації в перспективі, якісний розвиток населення, а також і темпи економічного зростання значною мірою залежатимуть від надійності сімейно-шлюбних відносин і динаміки репродуктивних намірів, що складається в молодих сім'ях.

У третьому розділі роботи було проведене експериментальне дослідження впровадження інноваційних підходів у процесі захисту молоді сім'ї.

На початку було проведене дослідження основних проблем, які виникають у сучасній молодій сім'ї, та виявлені основні проблемні сфери сучасних молодих сімей, які потребують соціального захисту. Згодом було здійснення впровадження заходів заснованих на інноваційних підходах, які спрямовані на захист молоді сім'ї, та був проведений кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів. За допомогою повторного опитування ми змогли зі зниженими показниками, знову ж виявити дві основні групи проблем, з якими стикаються члени сучасної молоді сім'ї в місті Ізмаїл (як зазначено й раніше, до вибірки дослідження, яка була випадковою, увійшли сім'ї відносно благополучні і повні): проблеми, які пов'язані з рішенням сімейних конфліктів, проблеми спілкування – не сформованість навичок спілкування, здатності розуміння емоційного стану і поведінки інших людей і неконструктивний рішення сімейних конфліктів; проблеми, які пов'язані з плануванням, народженням і вихованням дитини – переживання молодих дружин, пов'язані з вагітністю, емоційне сприйняття дитини, встановлення позитивних контактів з дитиною, прийняття соціальної і психологічної ролі батьківства.

Наприкінці були запропоновані пропозиції щодо покращення соціального захисту сучасної молоді сім'ї крізь призму інноваційних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Акбюлов, Р.И. 2020. *Проблемы государственного регулирования демографического поведения молодежи индустриального региона*. Доступно з: <http://vestnik.uapa.ru/issue/2009/03/08> [дата звернення 12 лютого 2020].
- Алексєєнко, Т., ред., 2009. *Соціальна педагогіка: словник-довідник*. Вінниця: Планер.
- Антонов, А.И., Медков, В.М. 2005. *Социология семьи*. М.: Изд-во МГУ.
- Арестова, О.Н., Бабанин, Л.Н., Войскуновский А.Е. 2006. *Мотивация пользователей Интернета*. Гуманитарные исследования в Интернете. М.: Авант.
- Басов, Н.Ф. ред. 2014. *Социальная работа с различными группами населения: учебное пособие*. М.: КНОРУС, С. 9–14.
- Безпалько, О. В., Зверєва, І.Д. ред. 2007. *Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. Комплекс*. К.: Фенікс.
- Безпалько, О., 2003. *Соціальна педагогіка в схемах і таблицях* навч. посіб. Київ: Логос.
- Белобородов, И.И. 2020. *Совет по правам человека ООН впервые принял про семейную резолюцию*. Доступно з: <http://riss.ru/demography/demography-events/5963> [дата звернення 10 лютого 2020].
- Богданова, І., 2008. *Соціальна педагогіка* навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Знання.
- Бойко, С.З. 2011. Педагогические условия подготовки студентов педколледжа к работе с семьями группа риска. *Новые технологии: журнал*. №3. Доступно з: <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-usloviya-podgotovki-studentov-pedkolledzha-k-rabote-s-semyami-gruppy-riska> [дата звернення 17 лютого 2020].
- Бонкало, Т.И. 2011. *Закономерности и механизмы социальнопсихологического патернализма (на примере патерналичных*

- отношений школы и семьи*): автореф. дис. ... докт. псих. Наук. 19.00.05. М.
- Власюк, О.С. 2006. *Україна: стратегічні пріоритети: Аналітичні оцінки*. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД.
- Голод, С.И. 2008. *Семья и брак: историко-социологический анализ*. Санкт-Петербург, ТОО ТК «Петрополис».
- Гриненко, А. 1997. Соціальний захист і боротьба з бідністю за умов переходу до ринку. *Україна: Аспекти праці*. № 5. С. 47-49.
- Жижко, Е.В., Чиганова, С.Д. ред. 2005. *Молодая семья: проблемы и перспективы социальной поддержки*. Красноярск: РУМЦ ЮО.
- Жуков, В.И. 2009. Семья в контексте социальной политики. *Семья и семейное воспитание: кросс-культурный анализ на материале Рос сии и США*. М.: Издательство РГСУ, С. 11–18.
- Іванова, О. Л. 2003. *Соціальна політика: теоретичні аспекти*. К. : Академія.
- Качан, Л. 2013. Соціальна справедливість: гідна праця та соціальний захист. *Соціальний захист*. № 2. С. 7-11.
- Козлов, А. ред. 2004. *Социальная работа: введение в профессиональную деятельность: учебное пособие*. М.: Логос.
- Короленко, Ц.П. 2011. Аддиктивное поведение. Общая характеристика и закономерности развития. *Обозрение психиатрии и медицинской психологии*. №1. С. 8–15.
- Кристал, Г. 2004. Нарушения эмоционального развития при аддиктивном поведении. *Психология и лечение зависимого поведения*. М.: Независимая фирма «Класс», С. 80–118.
- Леонтьева, Л.А. ред. 2001. *Динамическая психология: избранные труды*. М.: Смысл.
- Лопушняк, Г. С. 2011. *Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку*. Львів: ЛРІДУ НАДУ.
- Меркульева, Н.В. 2020. *Современные подходы к диагностике психологического здоровья семьи*. Доступно 3:

http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2014/Psihologia/12_167659.doc.htm
[дата звернення 15 лютого 2020].

Мустаева, Ф.А. 2009. Социальные проблемы современной семьи. *Социологические исследования*. №7. С. 111–115.

Осипова, Н.А. 2020. Семейная психология: особенности адаптации мо лодых супругов. *Институт позитивных тех нологий и консалтинга*.
Доступно з: http://ippt.ru/biblioteka/stati_po_psihologii/semeynaya_psihologiya/semeynaya_psihologiya_osobennosti_adaptacii_molodyh_suprugov/ [дата звернення 16 лютого 2020].

Охлопкова, Я.В. 2012. Социальные проблемы молодой семьи. *Сборники конференций НИЦ Социосфера*. № 38. С. 36–38. Доступно з: <http://elibrary.ru/item.asp?id=18228362> [дата звернення 18 лютого 2020].

Павленок, П.Д. 2010. *Технологии социальной работы с различными группами населения: учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению и специальности «Социальная работа»*. М.: ИНФРА-М.

Постанова Кабінету міністрів України от 31 грудня 2018.

Реут, Д.В. 2007. Прокреационная концепция здравоохранения. *Тенденции и перспективы развития. Ежегодник*. Выпуск 2. М.: ИНИОН РАН, С. 163-169.

Садова, У. 2005. *Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження та перспективи розвитку*. Львів : ІРД НАН України.

Сексологический словарь. *Медовый месяц* Доступно з: http://www.medvopros.com/sex_dictionary/12/Medovyy-mesyats [дата звернення 13 лютого 2020].

Семья: традиции и современность Доступно з: <http://www.parliament-osetia.ru/index.php/main/infodigest/art/1553> [дата звернення 14 лютого 2020].

- Соціальна політика в сучасному світі в Україні.* 2020. Доступно з: http://otherreferats.aiibest.ru./political/00018231_0.html. [дата звернення 20 лютого 2020].
- Соціальна політика в Україні та сучасні стратегії адаптації населення:* Зб. наук. ст. 1998. Український ін-т соціальних досліджень; Ін-т соціології НАН України; Соціологічна асоціація України. К.: НВФ «Студцентр»: НІКА-Центр.
- Соціальна політика держави та основні шляхи її реалізації.* 2020. Доступно з: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,36/catid,58/id,1. [дата звернення 19 лютого 2020].
- Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я: як Україні досягти європейського рівня якості послуг?* 2007. Національний ун-т \ «Києво-Могилянська академія». К.: Сфера.
- Соціальна політика: політико-правові засади та особливості управління соціальними процесами.* 2020. Доступно з: http://buklib.net./component/option,com_jbook/task,view/Itemid,9999999/catid,202/i. [дата звернення 21 лютого 2020].
- Сысенко, В.А. 2003. *Супружеские конфликты*. М.: Финансы и статистика.
- Торохтий, В.С. 2000. *Основы психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей*. Часть 1. М.: МГСУ.
- Целуйко, В.М. 2006. *Психология современной семьи: книга для педагогов и родителей*. М.: ВЛАДОС.
- Шнейдер, Л.Б. 2000. *Психология семейных отношений*. Курс лекций. М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс.
- Янг, К. 2008. *Диагноз Интернет-зависимость*. СПб: Мир Интер нет, С. 24–29.
- Alvira-Martín, F. 1991. *Metodología de la Evaluación de Programas*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

- Gallach, H., Martínez-Moreno, R. 2016. I si «mentrestant» creem institucions comunitàries? Els Buits urbans com a oportunitat. *La utilització temporal dels buits urbans*. Barcelona: Diputació de Barcelona, P. 172-183.
- Have, R.P. van der, Rubalcaba, L. 2016. Social Innovation Research: An Emerging Area of Innovation Studies? *Research Policy*. Vol. 9 (45). P. 1923-1935.
- Krlev, G, Bund, E., Mildenerger G. 2014. Measuring What Matters Indicators of Social Innovativeness on the National Level. *Information Systems Management*. Vol. 3 (31). P. 200-224.
- Monnier, E. 2005. *Evaluación de la acción de los poderes públicos*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales.
- Nicholls, A., Murdock, A. 2012. The Nature of Social Innovation. *Social Innovation*. London: Palgrave Macmillan, P. 1-30.
- North, D.C. 2000. An Introduction to Institutions and Institutional Change. *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, P. 3-10.
- Palos, M. 1996. *La evaluación de programas en la Administración Pública Española*: El estado de la cuestión. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales,
- Schmidt, C.M. 2001. *Knowing What Works: The Case for Rigorous Programme Evaluation*. London: Centre for Economic Policy Research,
- Schumpeter, J. 2014. *The Theory of Economic Development*. Cambridge.
- Simon, J., Gabriel, M. 2016. *New Frontiers in Social Innovation Research*. London: Palgrave Macmillan.
- Social Innovation: Determinants of the Demand for High-Quality Institutional Care by the Elderly. 2012. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*. Vol. 2 (2). P. 186-202.
- Subirats, J., García, Bernardos A. 2015. *Innovación social y políticas urbanas en España*. Barcelona: Icaria.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. 2010. Socially Innovative Projects, Governance Dynamics and Urban Change: Between State and Self-organization. *Can*

Neighbourhoods Save the City? Community Development and Social Innovation. London: Routledge,

Towards a More Effective Governance of Socially Innovative Policies. 2016. First Insights from the Case Studies. *ImPRovE Working Paper*. N 16/11.

Transformative Social Innovations: A Sustainability Transition Perspective on Social Innovation. 2013. Social Frontiers: The Next Edge of Social Innovation Research. London.

Vedung, E. 2007. *Evaluación de políticas públicas y programas.* Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales INSerSo,

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

ПІБ _____

вік _____

Склад сім'ї _____

Дайте відповіді на наступні питання:

1) Які, на Вашу думку, та відповідно до своїх спостережень і досвіду причини виникнення сімейних конфліктів?

- а) психосексуальна несумісність;
- б) неповагу до почуттів членів сім'ї;
- в) відсутність турботи, уваги з боку чоловіка (дружини);
- г) пристрасть одного з членів сім'ї до задоволення власних потреб (алкоголь, наркотики і т.д.);
- д) відмінності в потребах проведення дозвілля, інтересах;
- е) житлово-побутові проблеми;
- ж) матеріально-фінансові труднощі.

2) Чи зверталися Ви допомогою до соціальних служб?

3) Допомога, з яких питань Ви хотіли б отримати від соціальних служб?

4) Які питання виховання дитини в сім'ї є для Вас найбільш складними, для здійснення яких потрібна допомога?

5) Виберіть найбільш затребувані соціальні послуги, які б хотіли отримувати Ви і Ваша сім'я від соціальних служб (можна вибирати кілька варіантів):

- інформаційні послуги

- психологічні послуги
- соціально-педагогічні послуги
- юридичні послуги
- соціально-медичні послуги
- соціально-економічні послуги

б) Які, на Вашу думку, найбільш важкі для молодого сім'ї питання

виховання дитини

- Виховання вольових якостей
- Виховання моральних якостей особистості
- Естетичне виховання
- трудове виховання
- розвиток пізнавальних інтересів
- фізичне виховання

